REDAKTIONEEL

Zoals u ziet is dit alweer de laatste Sneuper van deze jaargang. Ook voor sneupers gaat de tijd snel, veel te snel. Wie zou niet nog graag wat tijd willen hebben om nog even in dit of dat archief door te brengen.
De redaktie dankt allen die het afgelopen jaar hun medewerking hebben gegeven door copy in te zenden. Zonder u allen zou het ons niet lukken steeds weer een nieuw nummer uit te brengen. Blijf uw werkstukken sturen, volledig of niet. Misschien kan een ander u weer op weg helpen of kunt u een ander ook met een onvolledig verhaal een dienst bewijzen.
Voor op- of aanmerkingen op het blad kunt u ook bij de redaktie terecht. Stof voor de rubriek "Vraag en Antwoord/ Aanbod" levert vaak gegevens op voor meerdere sneupers.
Dan wenst de redaktie u een goede jaarwisseling toe en veel leesplezier met deze Sneuper.

O.F. Vos

LEDENNIEUWS

In dit laatste nummer van 1995 kunnen wij u mededelen dat ons ledenbestand uitgebreid is met twee leden:

no. 146 Dhr. M.JELLEMA, Staplandweg 8, 9146 CH Hantumeruitburen, tel. 0519-571382

no. 147 Gem. DANTUMADEEL, Postbus 1, 9114 ZP Driesum, tel. 0511-426161 toestel 252, dhr. A.J. Bosch

Bedankt als lid: Dhr. L. Bruyn te Nes wegens verhuizing naar het buitenland

Adreswijzigingen:

Stichting geslachten Zijlstra, secr. IJ. Zijlstra, Molenweg 8, 3882 AB Putten, tel. 0341-352530

Gen. Info: I. Zijlstra-Swanborn, Burg. Numanlaan 54, 3841 XM Harderwijk, tel. 0341-412610

J. de Boer, voorheen Anjelierstraat 15, nu Learmûne 18, 9102 EE Dokkum, tel. 0519-293026

S. Brödel, voorheen Loodglans 58, Heerhugowaard, nu Waterborg 149, 1671 NL Medemblik, tel.0227-545886

Tijdens de ledenvergadering op 19 okt. werd dhr. Henk Aartsma aangesteld als archivaris voor onze vereniging. Hij zal het verenigingsarchief beheren en inventariseren. Hebt u materiaal dat u wilt afstaan, zou u dat t.a.v. Henk Aartsma willen doen? Ook zouden wij het waarderen als u van uw genealogie (al of niet klaar) een uitdraai wilt zenden voor ons archief.
Tot slot hopen we ook in 1996 weer veel nieuwe leden in te mogen schrijven.

E. Smits

BESTUURLIJK

Onze extra vergadering van 19 oktober werd uitstekend bezocht De combinatie met een interessante lezing werkt motiverend. De voorzitter vertelde hoe hij in Moddergat is gaan wonen en aldaar de wortels van de familie heeft teruggevonden en door middel van de vereniging heeft meegewerkt aan de genealogie van de familie "Groen" uit de Dongeradelen.
Tijdens de vergadering ontdekten we ook onze nieuwe penningmeester, mevr, J. van der Kooi uit Wierum. Zij neemt het per 1-1-1996 over van Jan de Boer. Henk Aartsma is officieel benoemd tot archiefbeheerder van onze vereniging.
Met volledige instemming is het Lauwerszee"archief" van dhr. A.G. Witteveen door onze vereniging geschonken aan het Streekarchivariaat NOF. Dit zal een officieel gebeuren worden met zoveel mogelijk pers erbij om een goede slag te slaan als PR voor onze vereniging.
De lezing van drs. Johan Frieswijk ging over 19e eeuwse archieven en wat je daarin zoal kunt ontdekken en tegenkomen. Hij spitste dat toe op het socialisme en wie en wat ermee verbonden was.
Rest ons u hartelijk uit te nodigen voor de contactdag op 24 februari 1996, van 10.00 tot 13.00 uur in het Admiraliteitshuis te Dokkum. Komt allen en breng uw werk mee. Wij wensen u fijne feestdagen en veel heil en zegen in het nieuwe jaar.

Voorzitter G. de Weger

CONTACTDAG

Op zaterdag 24 februari 1996 houden we als vereniging van Archiefonderzoekers een contactdag voor onze leden en hun vrienden.
Het begint om 10.00 uur in het Streekmuseum Het Admiraliteitshuis, Diepswal 27 te Dokkum, tot ongeveer 13.00 uur.
Het is de bedoeling dat we kennis kunnen nemen van elkaars werk en publikaties, met elkaar kunnen praten en koffie drinken.
Van harte welkom allemaal.
Van uit het museum wordt gezorgd voor een interessante ingang in het fotoarchief voor belangstellende leden.

COENDERS VAN HELPEN

B.D. van der Meulen

Nummer 799 in de kwartierstaat van Peter, Arnold en Joke van der Meulen, kinderen van B.D. van der Meulen en A.T. van Wijk, behoort toe aan **Willemina Coenders van Helpen**, gedoopt te Usquert (Groningen) op 26 juli 1716:

1	a. Peter Daniël van der Meulen	Amsterdam 6 januari 1969
	b. Arnold Egbert van der Meulen	Rotterdam 16 september 1970
	c. Een zoon geb. en overleden	Rotterdam 4 september 1971
	d. Joke Renske van der Meulen	Rotterdam 4 september 1971
2	Bouwe Daniël van der Meulen	Rotterdam 25 februari 1944
3	Aaltje Trientje van Wijk	Brunsting gem. Beilen 10 april 1944
6	Alle Ebel van Wijk	Zevenhuizen (gemeente Leek) 1916
7	Klasiena Henderika Piel	Beilen 1918 - Rotterdam 1962
12	Ebel Pieters van Wijk	Terheyl 1883 - Anreep 1972
13	Trientje Alles van Wijk	Zevenhuizen 1885 - Assen 1957
24	Pieter Ebeles van Wijk	Zevenhuizen 1855 - Terheyl 1901
25	Wieberg Willems Venhuizen	Bedum 1861 - Terheyl 1888
26	Alle Ebeles van Wijk	Zevenhuizen 1851 - 1936
27	Aafke Andries Cazemier	Zevenhuizen 1865 - 1938
48	Ebel Alles van Wijk	Zevenhuizen 1821 - 1897
49	Foktje Pieters Kloosterman	Tolbert 1821 - Zevenhuizen 1921,
53	= 49	zij was een honderdjarige
98	Pieter Gosses Kloosterman	Warfstermolen 1786 - Tolbert 1826
99	Temmina Willems Olthoff	Niekerk 1797 - Zevenhuizen 1888
198	Willem Cornelis Olthoff	Oldekerk 1759 - 1833
199	Willemina Temmes	Oldekerk 1767 - 1806
398	Temme Gerryts Reitsma	Oldekerk 1743 - 1813
399	Bouwina Geertruida Frijling	Groningen 1747 - ... na 1780
798	Abraham Frijlinck	... 1701 - ... voor 1783
799	Willemina Coenders van Helpen	Usquert 1716 - ... 1772/1783

Zie: Groninger Kwartierstatenboek 1 (Groningen 1988) nr. 61.
Haar betovergrootvader was Berent Coenders van Helpen (1601-1678), student te Heidelberg (1619), heer te Fraam, Sauwerd en Huizinge, burgemeester van Groningen, president van de Ommelanden, gedeputeerde ter Staten-Generaal, gezant te Parijs (ridder in de orde van Sint Michiel), later gezant te Kopenhagen in Denemarken; hij was één van de leiders van de verdediging tijdens het beleg van Groningen door de bisschop van Münster (Bommen-Berend) in het jaar 1672.

De verre voorouders van Willemina Coenders van Helpen zouden blijkens het volgende fragment in Dokkum gewoond hebben. Nu zouden wij graag eens willen weten of er meer bekend is over bewoners van Dokkum vóór het jaar 1500.

I **Coert Coenders**, geboren voor 1400, brouwer en ridder, wonende te Dokkum, later te Groningen, overleden na 1437.
Mr. H.O. Feith, Rijksarchivaris te Groningen schreef over het geslacht Coenders van Helpen:
"Dit geslacht dat in het begin dezer (19e) eeuw uitstierf, behoorde eertijds tot de aanzienlijkste familiën van Groningen en Ommelanden. Zij hadden een slot in het gehucht Helpen, - waarschijnlijk het stamslot - dat reeds in 1504 door de Saksers geplunderd werd; in het jaar 1505 door het volk van Edzard, graaf van Oost-Friesland en in het jaar 1506 weder door den Saksischen veldoverste Vijt van Drachsdorp verwoest. Telkens wordt het echter herbouwd en bleef het in het bezit van leden van dit geslacht. Ook in het dorp Huizinge een uur of vier van Groningen, stond een huis "Ludema" genaamd, alwaar de familie van Coenders lange jaren verblijf heeft gehouden, men vindt er nog in glazen en anderszins verschillende inschriften die dit bevestigen. Verder was nog in hun bezit een slot bij Nuis in het Westerkwartier. De eerste uit dit geslacht in de geschiedenis voorkomende, was Coenraad van Helpen, een rijk man die gesteund door het bondgenootschap van Egbert van Groenenberg, Adolf en Rudolf van Peize, in het jaar 1251 een groot voorstander der belangen van de stad was tegen die der Ommelanden. In de onlusten welke van 1251-1255 geduurd hebben, was hij de aanvoerder en het hoofd der stedelingen tegen de Ommelanders. Uit hetzelfde geslacht is voortgesproten Derk van Helpen, geboren in 1261; hij was burgemeester van Groningen. Eene juiste opvolging begint eerst met Coert Coenders van Helpen".
Coert Coenders, bijgenaamd de Groninger, heeft waarschijnlijk eerst in Dokkum gewoond. Zijn zoons Jan en Hendrik zijn er geboren. Later was hij brouwer in Groningen.
Hij was gehuwd met **Oede Lichtvoet**, uit Dokkum, geboren voor 1434.
Uit dit huwelijk:
1 **Jan Coenders**, geboren te Dokkum voor 1450, volgt onder II-a.
2 **Hendrick Coenders van Helpen**, geboren te Dokkum voor 1450, zie II-b.
3 **Elisabeth Coenders van Helpen**. Zij was getrouwd met Jan Hardebrinck.
4 **Albert Coenders van Helpen**. Hij was gehuwd met **NN Ulger**.
5 **Hille Coenders van Helpen**. Zij was gehuwd (1) met **Henricus Reberch**, (2) met **Gosen van Dulck**.

II-a **Jan Coenders**, geboren te Dokkum voor 1450, hoofdman en burgemeester, overleden rond 1496, zoon van Coert Coenders (I) en Oede Lichtvoet.
Jan kwam met zijn broer Hendrik naar Groningen. Samen kochten ze van de abt van Aduard een landgoed te Helpen (=Helpman) bij Groningen; Jan vestigde zich daar. Jan was in Groningen hoofdman (1469) en burgemeester (1472-1481).
Hij was gehuwd met **Stine Horenken**, geboren voor 1454, waarschijnlijk dochter van Ludolf Horneke.
Uit dit huwelijk:
1 **Luloff Coenders van Helpen**, geboren voor 1470, burgemeester en stadhouder, wonende te Groningen.
Op 26 februari 1481 werd hij student te Keulen. Burgemeester van Groningen van 1507-1515, in 1536 stadhouder van Groningen en Ommelanden 'waartoe hij door Carel, hertog van Gelder was aangesteld totdat de oppermacht van de stad en het gewest in 1536 aan keizer Karel V overging'.
Hij is getrouwd voor 1512 met **Hermanna (Hermtjen) Reberch**, geboren voor 1496, overleden na dinsdag 20 december 1513.
2 **Beerent Coenders van Helpen**, geboren voor 1485, ambtsman, burgemeester en schultus, overleden op dinsdag 27 april 1529.
Ambtsman van Selwerd. Burgemeester te Groningen (1496), schultus te Helpen (1505); door Graaf Edzard aangesteld tot hoofdman van Groningen en Helpen (1506). Zijn borg te Helpman in brand gestoken op 2 februari 1514 door soldaten van de hertog van Saksen.
Hij was gehuwd met **Abele Schaffer**, geboren voor 1487, dochter van Derck Schaffer (brouwer, burgemeester en hoofdman) en Catharina Renema.
3 **Coert Coenders van Helpen**, geboren voor 1500, burgemeester, wonende te Groningen, overleden na 1521.
Coert (of Conradus) Coenders van Helpen was in het gevecht tussen de Groningers en graaf Edzard te Appingedam op 16 juni 1501 vaandrager. Meermalen was hij afgevaardigde van Groningen, onder andere op 1 oktober 1505 te Hattem om de vrede met de Saksers te sluiten. In 1506 was hij burgemeester van Groningen.
Hij was gehuwd met **Hille Huinga**, geboren voor 1504, overleden na 1535, dochter van Roelof Huinge (burgemeester) en Hilla Asinga.
4 **Hille Coenders**.
Zij was gehuwd met **Reint Huinga**, waarschijnlijk zoon van Roelof Huinge (burgemeester) en Hilla Asinga.

II-b **Hendrick Coenders van Helpen**, geboren te Dokkum voor 1450, brouwer, wonende te Dokkum en te Groningen, overleden aldaar rond 1479, zoon van

Coert Coenders (I) en Oede Lichtvoet.
Eerst is hij brouwer te Dokkum geweest. Later kwam hij met zijn broer Johan of Jan naar Groningen en verkreeg de borg Helpman. Zijn nakomelingen bewoonden het slot Helpen en bezaten aldaar uitgebreide goederen. Hij was gehuwd met **Oede (Odeke) Lewe**, geboren voor 1458, overleden tussen 1479 en 1480.
Uit dit huwelijk:
1 **Everhard Coenders van Helpen**, ook genoemd Evert Coenders, geboren voor 1474, overleden tussen 1527 en 1535.
Hij leefde al in 1469. Hij werd als student te Keulen ingeschreven op 7 april 1484. Later woonde hij op de Coendersborg te Helpman bij Groningen. Graaf Edzard vernielde in 1505 zijn slot te Helpen.
Hij is getrouwd in het jaar 1505 met **Willemtje Schaffer**, geboren voor 1489, overleden voor 1521, dochter van Johan Schaffer (hoofdman en burgemeester) en Ave ten Grave ter Hansouwe.
2 **Gese Coenders van Helpen**.
Zij is getrouwd op woensdag 2 januari 1488 (kontrakt) met **Allert (Abel) Tamminga**, geboren voor 1498, hoofdeling, overleden op maandag 25 juni 1498, zoon van Onno Tamminga (hoofdeling) en Emeke Asinga.
Allert of Abel Tamminga, was hoofdeling op de Tammingaborg te Hornhuizen. Een grafzerk aldaar, volgens A. Pathuis, Groninger Gedenkwaardigheden 376: ANNO DOMINI MCCCCXCVIII, DES DAGHES NA SUNTE JOHANNES BABTISTA, STARF ALLERT TAMMYNGHE, HOVELINCK TO HOERHUSEN, DEN GOD GHENADIGH SY. AMEN.
Wapen: Gedeeld: I een dwarsbalk; II effen (Tamminga, in spiegelbeeld).
N.B. Koper. Afgebeeld: Grafschriften in Stad en Lande, blz. 140/141.

Literatuur:

- Coenders van Helpen, Nobiliarium Coenders (17de eeuw)
- J.A. Feith, C.H. van Rhijn, Jb. Vinhuizen en G.A. Wumkes, Grafschriften in Stad en Lande (Groningen 1910)
- A. Pathuis, Groninger Gedenkwaardigheden (Assen/Amsterdam 1977)
- Mr. L.J. Noordhoff, Archieven van leden van de familie Lewe en vele aanverwante geslachten 1300-1949 (Rijksarchief in Groningen 1979)
- Dr. W.J. Formsma e.a. (red.), Historie van Groningen, Stad en Land, Tweede druk (Groningen 1981)
- Dr. W.J. Formsma, R.A. Luitjens-Dijkveld Stol en A. Pathuis, De Ommelander Borgen en Steenhuizen (Groninger Historische Reeks 2), Tweede druk (Assen /Maastricht 1987)
- R.H. Alma en F.J. Ebbens, Groninger Kwartierstatenboek I (Groningen 1988).

BEZOEK AAN HET ARCHIEF VAN DE ST. GENEKA TE KOUDUM

Henk Aartsma en Doede Douma

Na een autorit van een uur en vijftien minuten arriveerden we op 7 okt. 1995 om 15.00 uur 's middags bij de karakteristieke woning, gelegen aan de Bakkersteeg 3-5 te Koudum.
Even daarna ging de voordeur open en maakten we kennis met dhr. A. Dol. Hij was zo'n 20 jaar geleden met zijn grote hobby genealogie begonnen. We waren benieuwd wat dit allemaal had opgeleverd, en volgden dhr. Dol naar een voormalige huiskamer die nu als archiefruimte dienst doet.
Rijen DTB-boeken, genealogische verzamelingen, kaartsystemen van naamsaannemingen, familieadvertenties uit de LC 1785-1835 en van de Quotisatiecohieren, Provinciale bijbladen 1823-1845 en 1851-1860 van de gemeente Barradeel, boeken over het onderwerp heraldiek en nog vele interessante boekwerken zijn het resultaat van een enigszins uit de hand gelopen hobby.
Het bestuur van de onlangs opgerichte Stichting Geneka telt vier personen. Verder zijn er nog ruim 20 vrijwilligers voor de Stichting werkbaar. Ze zorgen voor de invoer van gegevens in de computer. Het computerbestand telt reeds 60.000 namen.
Behalve dat u zelf een bezoek aan dit genealogisch centrum kunt brengen, kunt u ook opdracht geven om het een en ander over uw familie uit te zoeken.
De kosten bedragen f 12,50 per uur, tot een maximum van f 100,- per dag. Voor eventuele reiskosten wordt f 25,- in rekening gebracht.
De twee uren zijn omgevlogen en bij het afscheid nemen bedanken we dhr. Dol voor de verstrekte informatie en wensen hem veel succes met de werkzaamheden van de Stichting Geneka.

LC.

Den 28 Augustus 1847, is te Rien, uit het Land van *Sjoerd Sjoerds* vermist: een zwartlangmaan MERRIE-PAARD, frisch en vlug ter been, en dun van staart; en daarvoor in de plaats gebleven een ditto Merrie-Paard, zijnde vóór kroupel, met een wit plekje op de neus, en een ditto voor de kop; die het eerstgemelde Paard heeft, wordt verzocht, om bezeite kost- en schadeloos aan JAN O. ODINGA, Boer te Bárd, te bezorgen, en tegen het laatstgemelde te vertrillen; of zoo er iemand aanwijzing van weet te doen, die zal goed beloond worden.

DE "KOLKHUISTER KOOI " ONDER BIRDAARD

Gerard Mast

Mevrouw Reitske Meinema-Kooistra te Oosternijkerk behoort al jaren tot mijn kennissenkring. Omdat ik interesse heb in de historie van eendenkooien vroeg ik haar eens of zij ook wist waar haar eigen familienaam vandaan kwam.
Het is algemeen bekend dat diverse mensen in Friesland in 1811 de naam Kooistra of Van der Kooy aannamen omdat ze zelf of één van hun voorouders het beroep van kooiker uitoefenden. Zo'n familienaam kan in Friesland op vele plaatsen ontstaan zijn, want in 1807 waren er in dit gewest met zekerheid nog ruim 40 eendenkooien aanwezig.

In het standaardwerk over eendenkooien getiteld "Achter de Schermen" en geschreven in 1944 door G.D. van der Heide en T. Lebret worden op bladzijde 106 ook voorbeelden gegeven van kooikers die zich naar hun beroep hebben genoemd, zoals de Kooistra's die "voor het kijkgaatje van het rietschut hebben gestaan om te zien wat voor bout er op de dobbe lag. Als ook **Sape Rinse Kooistra** die heel vroeger op een kooi te Birdaard zat!"

Mevrouw Meinema wist zelf niet in welk deel van Friesland haar voorgeslacht gewoond had. Van haar overleden vader, Marten Kooistra, wist ze dat hij op 13-9-1895 in Oosternijkerk geboren was. Haar grootvader, Reitze Kooistra, was op 14-9-1853 eveneens te Oosternijkerk geboren.
Deze gegevens waren echter onvoldoende om de door mij gestelde vraag te beantwoorden, want Oosternijkerk heeft nooit eendenkooien gehad. Voor andere dorpen in de gemeente Oostdongeradeel ligt een relatie met kooien meer voor de hand.

Om meer over haar voorouders te weten te komen, bezochten we in februari 1993 het Streekarchief te Dokkum. In de boeken van de Burgerlijke Stand van Oostdongeradeel vonden we het huwelijk van haar overgrootvader, Dieuke Reitses Zijlstra. Hij woonde toen onder Jouswier en zij te Wetsens. Verder bleek uit de akte dat zij geboren was in Nijkerk en hij te Ferwerd. De ouders van Marten Jitzes

Kooistra waren in 1841 beide al overleden: de vader, Jitze Sapes Kooistra, onder Betterwird en de moeder, Ymkje Dirks Hellinga, onder Ferwerd.
Dus nog geen duidelijkheid over een mogelijke lokatie van een eendenkooi, want zowel Betterwird als Ferwerd hebben geen kooien gekend.

De uitkomst was nog geheel open. Het Streekarchief kon ons helaas niet verder helpen omdat we met Ferwerderadeel buiten hun werkgebied kwamen. Ik heb in augustus 1994 de zoektocht voortgezet in het Ryksargyf te Leeuwarden. Daar was gelukkig de huwelijksakte van de betovergrootouders van mevrouw Meinema-Kooistra te vinden. Het bleek dat Jitze Sapes Kooistra en Ymkje Dirks Hellinga in Ferwerderadeel trouwden op 27-2-1812. Bij de huwelijksbijlagen was onder onderen een "Akte van toestemming van Huwelijk" aanwzig van de ouders van Jitze Sapes Kooistra. Hiermee zijn dus ook zijn ouders bekend want Sape Rinses Kooistra en Rinske Jitzes, wonende te Birdaard gemeente Rinsumageest, geven op 25-2-1812, in aanwezigheid van de maire van de gemeente Rinsumageest, de heer M.C.F.J. de Rotte, schriftelijk toestemming voor het huwelijk van hun zoon met de volgende woorden: "in aanmerking nemende dat het huwelijk het welk Jitze Sapes, hun inwonende zoon van 26 jaar, hetwelk hij zou aangaan met Ymkje Dirks Hellinga hem niet dan in alle opzichten voordelig kan wezen en geven hierin met genoegen toestemming".

SAPE RENSES KOOISTRA.
De oudste voorouder van mevrouw Meinema-Kooistra is dus Sape Rinses Kooistra. In 1811 heeft hij die achternaam zelf opgegeven, want hij verklaarde toen het volgende:
"Dat hij aanneemt de naam **Kooystra** voor familienaam en dat hij heeft het volgende getal zonen en een dogter te weten, Jacob oud 28 jaar, Jitze oud 26 jaar, Tebtie oud 24 jaar, Rinse oud 21 jaar en Fokke oud 17 jaar, alle wonende te Birdaard, en heeft met ons vertekend dato Uts.

SAPE Rens."

Uit de Doop- en Trouwboeken blijkt verder dat Sape Rinses van Birdaard op 30 mei 1779 te Oudkerk getrouwd is met Rinske Jetzes die te Oudkerk woont. Sape zelf is op 8 juni 1755 gedoopt te Birdaard/Janum als zoon van Rinse Jacobs en Ybel(tie) Cornelis. Zijn oudste broer is Cornelis Rinses die in 1743 te Birdaard geboren is en daar op 17 juli 1746 gedoopt is.

Als we vervolgens op de kaart van Eekhoff van 1847 naar

het dorpsgebied van Birdaard kijken, dan zien we dat er tussen de Dokkumer Ee en de Murk drie lokaties van eendenkooien zijn die wellicht in aanmerking komen als werkplek van Sape Rinses Kooistra:
1e een Vogelkooi bij de Toerle
2e een vervallen Vogelkooi bij Olde Brandweeren en
3e een Vogelkooi bij Kolkhuizen.
Zoeken we vervolgens in het Floreenkohier en in het Reëelkohier dan zien we onder Birdaard het volgende vermeld:

Floreenkohier 1788: Boerderijen.
Plaats nr. 1 groot 70 pdm.
eigenaar: mevr. Bergsma 10 floreen
gebruiker: Sape Rinses
(Pieter Meinderts Zuid, de Ee Noord)
Plaats nr. 5 groot 34 pdm.
eigenaar: de heer Bavius
gebruiker: Rinse Jacobs
(mevr. Bergsma Oost en Zuid van de Ee)
Vader en zoon huren elk een bedrijf en zijn als gebruikers dus buren.

Reëelkohier 1794: Boerderij,
Plaats nr. 1, 60 pdm. 8,5 floreen
eigenaar: Grietman Bergsma
gebruiker: Sape Rinses huur 275
12 pdm.
eigenaar: Bisitter Jitze Jacobs 1,5 floreen
gebruiker: Jan Clases

Floreenkohier 1798: Boerderijen,
Plaats nr. 1 groot 70 pdm 8,5 floreen
eigenaar: P.A. Bergsma
gebruiker: Cornelis Rinses
(Pieter Meinderts Zuid, de Ee Noord)
Hiervan 12 pdm. bij eigenaar/gebruiker
Jitze Jacobs 1,5 floreen
Plaats nr. 5 groot 34 pdm
eigenaar: de heer Bavius
gebruiker: Sape Rinses
(Bergsma Oost en Zuid van de Ee)
We zien dus dat Sape Rinses doorschuift naar de plek van zijn vader en dat zijn oudste broer op de plaats van Sape Rinses komt.

Kolkhuizen.
Ondanks een indicatie over de ligging van de boerderijen 1 en 5 hebben we nog geen voldoende bewijs hoe en waar

een eendenkooi aan deze boerderijen verbonden is. De oplossing hiervoor wordt gevonden in het Floreenkohier van 1850. Daar is de koppeling te vinden tussen de eerste kadastrale nummers uit 1832 en de vaste nummering van de Plaatsen zoals ze altijd in de Floreenkohieren aangehouden zijn. Zo vinden we opnieuw Plaats nr. 1 groot 70 pdm. afkomstig van de heer P.A. Bergsma groot 25 bunders en 72 roeden, bezwaard met 10 florenen.

Tekenen we alle genoemde kadastrale nummers hiervan op de kaart van Eekhoff (1847) in dan zien we de boerderij en de landerijen en de vogelkooi als complex voor ons (zie kaartje 1).
De ontsluiting vanaf de boerderij over land loopt over aanliggende landerijen naar het westen en eindigt op de dorpsterp van Birdaard. De ontsluiting via het water gaat door middel van een opvaart vanaf het erf van de boerderij in noordelijke richting naar de Dokkumer Ee. Op hetzelfde kaartje is ook Plaats nr. 5 groot 34 pdm. afkomstig van de heer Bavius groot 12 bunders en 49 roeden ingetekend. De ligging klopt precies met de omschrijvingen in de eerder aangehaalde oudere Floreenkohieren.

De Hellinga's en de Kroodsma's.
Op 21 juli 1814 overlijdt te Birdaard Rinske Jitzes Spar, landbouwersche/huisvrouw oud 62 jaar, echtgenote van Sape Rinses Kooistra. Sape Rinses Kooistra overlijdt op 23 oktober 1817 als landbouwer te Birdaard. In beide gevallen wordt de aangifte van overlijden mede gedaan door de buurman, Pieter Hendriks Hellinga.

In de Floreenkohieren van 1818, 1828 en 1838 komen we de naam Marten Hendriks Hellinga tegen. Het blijkt dat 60 pdm. van de 70 pdm. die vanouds bij Plaats nr. 1 hoort, inmiddels het eigendom is geworden van de landbouwer Marten Hendriks Hellinga. Hij heeft het land ook allemaal zelf in gebruik. Bij de volkstelling van 1829 wordt hij als koemelker te boek gesteld.
Marten is gehuwd met Grietje Jacobs Viersen. Zij overlijdt op 23-2-1838. Marten zelf overlijdt op 5-11-1843 te Birdaard. Dan staat hij te boek als landbouwer.

Bij de instelling van het Kadaster in 1832 is het perceel Birdaard Sectie B Nr. 5 omschreven als "water en bosch (eendekooi)" groot 0.72.50 ha. Het perceel wordt aangeslagen voor Belastbaar inkomen, ongebouwd als weiland ƒ 13,05 met daar bovenop een toeslag van ƒ 60,- voor **eendevangst.**

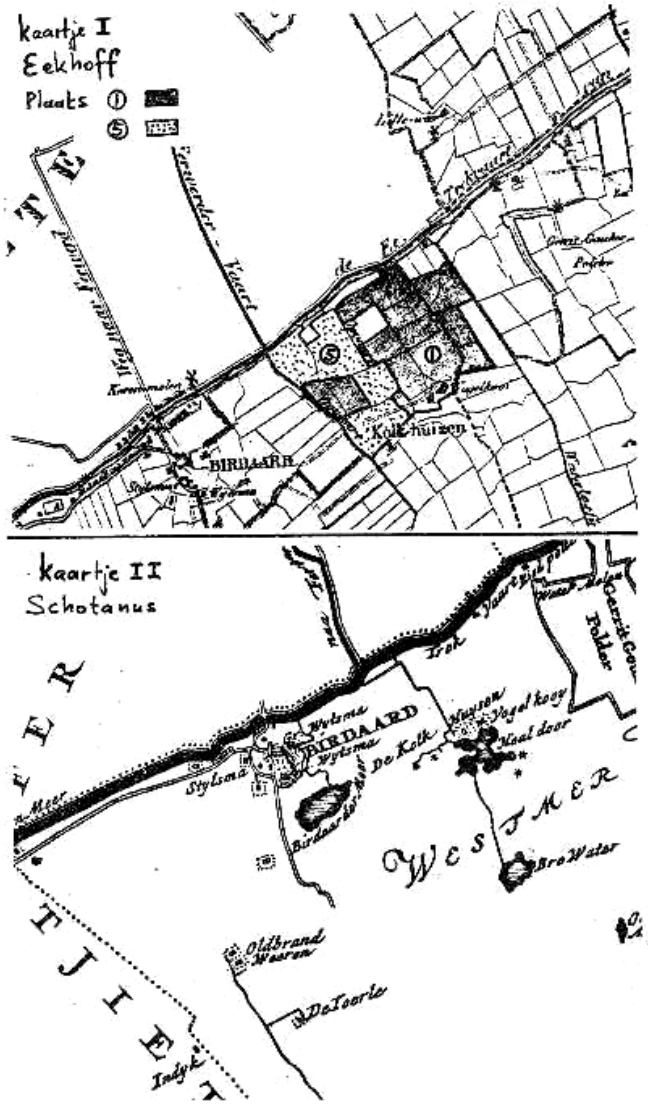

Dit is het hoogste tarief in Dantumadeel voor eendenkooien en het betekent dat het een goede vangkooi is. De andere tarieven voor eendenkooien in Dantumadeel zijn ƒ 45,- en ƒ 35,-.

In 1850 is de situatie weer anders. Dan hebben Sara Martens Hellinga, de dochter van Marten Hendriks Hellinga, en haar man, Benjamin Hanzes Kroodsma, het grootste deel van Plaats nr. 1 in eigendom, waaronder de boerderij en de eendenkooi. Ze wonen te Wanswerd.

Er zijn in de familie Kroodsma meer activiteiten met eendenkooien geweest. Zo had Benjamin Hanzes Kroodsma (geb. 24-3-1798) een oom, Klaas Sytses Kroodsma, die eigenaar en gebruiker was van de Kooiplaats op de Hallumermieden in de periode 1821-1836 (nu bekend als de Auke Talsma Kooi van het Staatsbosbeheer).
In 1793 kocht Benjamins grootvader, Sytse Klases, de boerderij met eendenkooy op de Alde Miede onder Suwâld. Zijn eerder genoemde zoon, Klaas Sytses (Kroodsma), verkocht die kooi in 1807 aan zijn broers Hans en Abraham, die dit bezit zes weken later weer door verkochten aan Julius Vitringa Coulon te Leeuwarden. Deze eendenkooi is nu bekend als de Van Asperen eendenkooi van It Fryske Gea.
In 1858 is het bezit te Kolkhuizen in gebruik bij de landbouwer Meile Gerrits Miedema. Deze Meile is getrouwd met Grietje Benjamins Kroodsma. Grietje is de dochter van het eerder genoemde echtpaar Kroodsma-Hellinga.
Als er kinderen geboren worden, wordt het beroep van Meile steeds als "landbouwer" aangegeven. De eendenkooi klinkt nergens in door. Op 1 mei 1864 vertrekt het echtpaar Meile en Grietje Miedema-Kroodsma met hun 4 kinderen van Kolkhuizen naar een boerderij op het Leeuwarder Nieuwland.

De registratie van de eendenkooi.
Dat de eendenkooi ook daadwerkelijk gebruikt werd, blijkt dus niet uit het beroep van de bewoners van de boerderij naast de kooi. Wat wel steeds doorklinkt, is het beroep van landbouwer. Dat de eendenkooi al lang in gebruik geweest is, blijkt uit de kaart van Schotanus van Dantumadeel van 1718 (zie kaartje II). Duidelijk zien we de opvaart naar de boerderij in het gehucht "De KolkHuysen". Naast het erf van die boerderij ligt onze "vogelkooy".
De eendenkooi is aangelegd precies op de overgang van de hogere gronden naar de lagere gronden naasdt een meertje met de naam "Healdoor". Zuidelijker is er geen bebouwing in het veld te vinden. Dat gebied zal vroeger 's winters

vaak onder water hebben gestaan. Verder is het opmerkelijk dat er geen andere vogelkooien bij Birdaard op de kaart staan. Eekhoff gaf in 1847 drie lokaties aan, zodat nu geconcludeerd kan worden dat die van Kolkhuizen toch de oudste is.

In de Franse tijd heeft men bedacht dat het nodig is dat bij de overheid de bestaande eendenkooien geregistreerd moeten staan. Het is gebaseerd op de door koning Lodewijk Napoleon op 17 april 1807 uitgevaardigde wet, behelzende algemene bepalingen op de "Jagt en Visscherij". Deed men daar niet aan mee, dan betekende dat, dat dit oude jachtrecht voor de betreffende kooi vervallen was. Zo zijn ook van deze kooi nog de eerste registratie en volgende registraties in het Algemeen Rijksarchief in Den Haag terug te vinden:

I. Registratie op 17-8-1807, door de Opperjagermeester als intendant voor de Jagt en Visscherij, de "eendekooij" van P.A. Bergsma te Damwoude "tusschen de 2 en 300 Roeden" en later met 300 Roeden. (hiermee wordt het rustgebied rond de kooi bedoeld van 300 Rijnlandse Roeden; een R. roede is 3,768 meter, dus totaal ruim 1130 meter).

II. Na de Franse tijd geldt de wet van 1814, houdende bepalingen op het "Stuk der Jagt en Visscherij". Hierin werd bepaald dat "de eigenaars van bestaande eendenkooijen en duiventillen, zullen om een registratie moeten verzoeken, welke telkens om de vijf jaren zal moeten worden vernieuwd. De eigenaren van geregistreerde eendenkooijen zullen derhalve, op een afstand van 200 tot 400 Rijnlandsche roeden, uit het midden der kooi gerekend, moeten doen afpalen enz. enz."

Voor de registratie van eendenkooien en de akte voor de jacht staat een tarief onder het kopje "Kleine akten" vermeld van ƒ 20-0-0.

Bij de start in 1814 is de registratie kennelijk verleend aan ieder die dit aanvroeg, want voor hetzelfde object zijn drie verschillende namen in de lijst opgenomen:

1814	Belanghebbende	Sape Rinses Kooistra Birdaard	
1814	,,	Petrus A Bergsma Damwoude	
1814	,,	Marten Hendriks Hellinga Birdaard	
1819	,,	,,	
1824	,,	,,	400 roeden
1834	M. Hellinga Birdaard		
1839	,,		

1844 B. Krootsma Birdaard (300 is doorgehaald, nu 1500 ellen)

1849 Benjamin Krootsma Leeuwarden, eendenkooi Birdaard 1500, vroeger M Hellinga.

Tot zover iets over de oude registratie in Den Haag. Van de latere registraties met betrekking tot deze kooi heb ik in het Ryksargyf in Leeuwarden niets kunnen vinden omdat daar de aansluitende periode ontbreekt

De Casteleins.
Vlak voor het vertrek van de familie Miedema-Kroodsma vestigen op 23 april 1864 Cornelis Hedzers Castelein, van beroep veehouder, zijn vrouw Dieuwke Jans Deelstra en hun 6 kinderen zich in de boerderij te Kolkhuizen. Het gezin komt dan van Tytsjerk waar ook alle kinderen geboren zijn. Toch is er opnieuw een relatie met kooien, want een broer van Cornelis is Arend Hedzers Castelein. Die huurt van Van Asperen de Kooiplaats en eendenkooi op de Alde Miede onder Suwâld (nu eigendom van It Fryske Gea).
Zijn andere broer, Melle Hedzers Castelein, is sinds 1853 kooiboer op de Kooiplaats met eendenkooi te Akkerwoude, eigendom van de Diaconie van de Doopsgezinde kerk te Damwoude

Op 25 oktober 1865 overlijdt Dieuwke Jans Deelstra. In 1869 wordt de familie opnieuw in het bevolkingsregister van Birdaard opgeschreven. Cornelis Hedzers Castelein staat dan voor dezelfde boerderij opnieuw als veehouder te boek. Zijn oudste inwonende zoon, Hedzer Cornelis, heeft echter het beroep van "veehouder en kooiker". Dit moet het bewijs zijn dat de eendenkooi toen nog in gebruik was.
Op 12 mei 1870 vertrekt Cornelis Hedzers Castelein met zijn kinderen Jan Cornelis, Arend Cornelis en Anne Cornelis naar het dorp Ee in de gemeente Oostdongeradeel. Hij wordt daar kooiker/boer op de Kooiplaats van Van Asperen, "de Grutte Kooi" (nu eigendom van It Fryske Gea). Hedzer Cornelis Castelein trouwt met Grietje Martens Hellinga, die in de maand mei 1872 bij hem komt wonen. Op 12 mei 1875 komt de vader van Grietje, Marten Martens Hellinga, voor een jaar bij hen inwonen. Hij is de jongste broer van de eerder genoemde Sara Martens Hellinga.
Het echtpaar Castelein-Hellinga krijgt in Birdaard 5 kinderen, te weten:

Cornelis,	geboren	25- 2-1874
Marten,	,,	2- 9-1875 (overleden 24-10-1876)
Dieuwke,	,,	16- 9-1878
Janke,	,,	28-11-1879

Marten,	,,	20- 5-1881

In alle geboorteakten staat als beroep van de vader steeds landbouwer vermeld. Een verwijzing naar het beroep kooiker is er niet.
De familie Castelein-Hellinga blijft tot 16 mei 1914 op de boerderij te Kolkhuizen wonen. Daarna vertrekken ze naar Wirdum. Grietje overlijdt daar op 19 april 1916 en Hedzer op 28 januari 1924. Ze zijn echter op het kerkhof van de N-H kerk te Birdaard begraven. Hun grafstenen staan er aan de oostzijde van de kerk. Bijzonder is nog te vermelden dat hun neef, Hedzer Arends Castelein, als ongehuwde jongeman op 11 mei 1912 vanaf de Kooiplaats te Ee naar de Kooiplaats te Kolkhuizen komt. Hij blijft er tot 26 mei 1914 en vertrekt naar Kloosterburen in het Groningse om daar enige jaren als kooiker op de eendenkooi "Onrust" in de Westpolder te functioneren (nu eigendom van Het Groninger Landschap). Later zal hij nog jaren kooiboer op "de Lytse Kooi" onder Anjum zijn (nu eigendom van It Fryske Gea).

De grootte van de Kooiplaats in 1882 en 1922.
In het Kadaster is inmiddels de nummering van Sectie B vervangen door een andere nummering onder de Sectie H. De totale plaats, die deels ook in sectie I ligt, is dan groot 22.58.57 ha en staat op de naam van Meile Gerrits Miedema, die in Leeuwarden woont. Meile is voor ¼ deel eigenaar, de rest, 3 x ¼ deel, is het eigendom van andere familieleden. Alles bestaat uit weiland, behalve Nr. 11 de opvaart van 0.29.49 ha., Nr. 54 het huis en erf groot 0.48.61 ha. en Nr. 55 een weiland (oude kooi) van 0.75.77 ha.
Na het overlijden van Meile Gerrits Miedema op 10 maart 1892 gaat zijn deel over op zijn schoonzoon Karsjen Ytzens Tamminga. Nu we dit weten, is het ook logisch dat na het vertrek van Hedzer Arends Castelein, we op 27 mei 1914 de zoon van Karsjen met zijn gezin als nieuwe bewoners op de oude Kooiplaats zien. Het zijn Meile Tamminga en zijn vrouw Ymkje de Jong, die op 7 mei 1914 getrouwd waren. Hij heeft het beroep van veehouder. In Birdaard worden vier kinderen geboren, te weten: Karsjen, Benjamin, Ytzen en Baukje.
De ontsluiting van de boerderij is in 1918 totaal veranderd, doordat de nieuw aangelegde Dokkumerstraatweg naar Dokkum gereed kwam. De lange onverharde weg door de landerijen naar Birdaard werd overbodig, omdat de nieuwe verharde weg dichtbij te bereiken was. Ondanks deze verbetering besluit het gezin Tamminga-de Jong naar boerderij "Weltevreden" te Gerkesklooster te vertrekken. Ze verlaten Birdaard op 24 mei 1922.

Na hun vertrek wordt de oude Kooiplaats als onverdeelde boedel publiek verkocht. Koper wordt dan Willem Annes Elgersma, veehouder te Zandgaast bij Langweer. Zijn vrouw is Piertje Dijkstra. Ze gaan er op 12 mei 1922 wonen. De grootte van de Kooiplaats, die nu nog bij de boerderij hoort en eigendom van Elgersma is, is geslonken tot 13.94.53 ha.
De nieuwe bewoners blijven er maar één jaar wonen en verhuizen dan naar het dorp Birdaard. Het gezin bestaat dan uit negen personen, waaronder de zoon Kerst Elgersma, geboren te Dijken op 7 augustus 1920. Omdat in dit stuk steeds relaties met andere kooien aangehaald worden, is het leuk te vermelden dat deze Kerst Elgersma later kooiboer op een Kooiplaats op de Noordermieden onder Hallum is geweest. Deze kooi is nog altijd in particulier bezit en wordt nu door kooiker Eelke Hoekstra uit Hallum geëxploiteerd.
Kerst Elgersma vertelde me op 1 november 1994 dat hij vroeger het stukje land naast de boerderij te Kolkhuizen wel eens met de zeis gemaaid had. Men noemde het "it koaike" en het was 2½ pdm. groot.

De laatste bewoners en de sloop van de boerderij.
Het gezin Elgersma-Dijkstra verlaat dus in 1923 de Kooiplaats, maar de ouders van Piertje Dijkstra komen er voor in de plaats. Ze vestigen zich er op 8 mei 1923 en komen dan van Ferwoude. Hij is van beroep arbeider en heet Kerst Dijkstra (geboren te Hommerts op 11 juli 1863). Zij heet Leeuwkjen Brouwer (geboren te Jutrijp op 21 april 1868). Verder zijn er nog drie kinderen: Thomas, Leeuwkjen en Tetje.
Het was voor mij een leuke ervaring dat ik op 17 september 1994 met deze dochter Leeuwkjen, die nu mevr. L. de Jong-Dijkstra heet, samen met haar man, Thomas de Jong, in de Brugchelenkamp te Zwaagwesteinde een gesprek mocht hebben. Zij had tenminste nog heel bewust in de oude Kooiplaats gewoond!
Ze vertelde onder andere over "it poeltsje" naast de boerderij. Dit stukje land had een slappe ondergrond en het hooi werd er altijd met draagstokken uitgedragen. Dat dit nu net de oude eendenkooi was, was haar niet bijgebleven. Verder vertelde ze dat het voorhuis van de boerderij er als volgt uitzag. De kop stond naar het noorden en begon aan de noordzijde met een mooie voorkamer. Daarachter een gang (een alkoof) aan de zijkant van het huis met een bedstee in die gang. Daarnaast ook direct achter de voorkamer was de woonkamer en vandaar uit kwam men direct in de stal. Opzij daarvan een keuken (stiennen plak) en nog eens

opzij een kelder. De entree was in de keuken, maar daarvoor was een washok gebouwd van 4 bij 5 m (op de foto goed zichtbaar evenals het keuken- en het kelderraam). De voorkamer was een prachtige kamer, die betegeld was. De tegels hadden bijbelse voorstellingen.
De gehele boerderij lag op een terp van ruim 2,5 m hoog. Boer Willem Elgersma heeft deze terp stukje bij beetje afgegraven en de terpmodder als bemesting over zijn landerijen uitgereden. Dit ging tot een zeker moment zelfs zo ver dat, terwijl zijn schoonouders er nog in woonden, de voorkamer van de boerderij gesloopt werd om de terp onder de voorkamer te kunnen afgraven. De rest van de terp om de boerderij was al weggespit.
Volgens het Kadaster werd deze gedeeltelijke afbraak in het dienstjaar 1927 genoteerd, dus in 1926 uitgevoerd. De totale afbraak van de boerderij vindt plaats in 1930 ("dj. 1931 Slooping"). Het echtpaar Dijkstra-Brouwer vertrekt op 9 mei 1930 naar Legemeer.

Tot slot.
Verdween in de 2e helft van de vorige eeuw de eendenkooi van Kolkhuizen, de boerderij volgde in de 1e helft van deze eeuw. Toch blijkt uit de topografische kaart van rond 1960 dat op het oude erf van de boerderij nog een kleine hoogte zit, die aangegeven is met taludstreepjes. Ook deze onegaliteit werd uit landbouwkundig oogpunt als ongewenst beschouwd, want de ruilverkaveling Dantumadeel heeft in de 2e helft van deze eeuw (rond 1970) daar alles definitief geëgaliseerd en herverkaveld. De oude bewoningslokatie en de plek van de oude eendenkooi zijn in het veld onherkenbaar geworden. Ook de nabij gelegen "stjelpboerderij" van buurman/veehouder Sjoerd de Boer is eveneens door de ruilverkaveling opgeruimd en hiermee is geheel oud "Kolkhuizen" totaal verdwenen (zie kaartje met de huidige situatie).

Stiens, 22-10-1995

P.S.
"Alsnog gevonden de laatste registratie van de eendenkooi op naam van de erven Benjamin Hanzes Kroodsma" voor de jachtperiode 1874/75. Dus tot dan heeft de eendenkooi als vangmiddel bestaan "met een afpaling van 1200 meter"!
(bron: Ryksargyf Leeuwarden).

Stiens, 13-11-1995

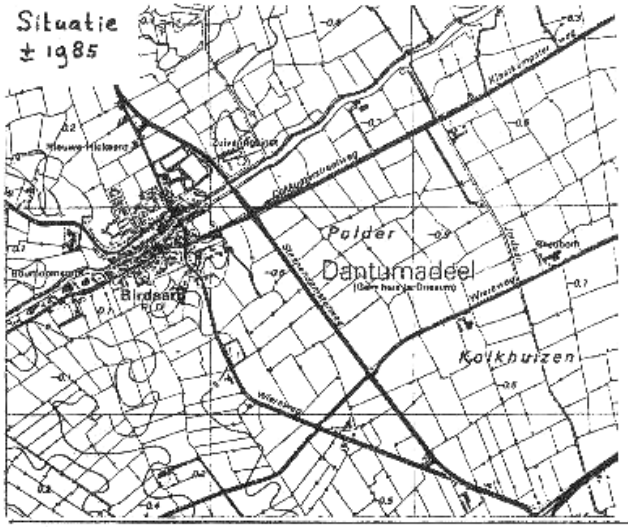

Greidplaats
BIRDAARD,
Woningen
RINSUMAGEEST.

Maandag 31 October 1921, 's nam. 1½ uur bij ELGERSMA te Wanswerd a/d Streek, veiling van:

I. De uitmuntende gunstig gelegen **SATE en LANDEN,** a. d. straatweg van Birdaard naar Dokkum, bij **Birdaard,** samen groot ong. 60 × 36¾ are, in gebr. bij den br. M. K. TAMMINGA en 5 Maart en 12 Mei a.s. te aanv.

II. Vier nette **WONINGEN** met erven a. d. Dokkumertrekweg op **Smidshuis o/d Rinsumageest,** verh. aan P. OEGEMA en anderen.

Boekjes verkrijgb. ook bij den opr. P. TADEMA te Birdaard.

Notaris OTTEMA.

UITSLAG VERKOOPING.

BIRDAARD, 14/11/'21. Heden had ten huize van den heer J. A. vd. Werk ten overstaan van notaris N. Ottema de finale verkooping plaats van:

a. Sathe en landen in gebruik bij den heer M. K. Tamminga te Birdaard. Kooper de Gebr. Elgersma onder Woudsend voor de som van f 59346.—. b. 4 woningen te Smidshuis onder Rinsumageest. Kooper de heer J. P. Reitsma te Reitsum voor f 1344.—

— Bij de j.l. Donderdag gehouden verkooping ten overstaan van den notaris C. Groendijk te Terzaard van het huis met hok te Nes (W.D.) eigen aan de fam. J. A. Postma aldaar is kooper geworden de heer P. A. v. d. Meulen te Nes voor f 1525.—

Boerderij (koaipleats) Kolkhuizen onder Birdaard.

Personen:
Meile Karsjens Tamminga
* 11.05.1889 Leeuwarden
+ 22.11.1931 Leeuwarden
Ymkje Benjamins Tamminga-De Jong
* 20.04.1890 Hijum
+ 13.03.1974 Wommels
Karsjen Meiles Tamminga
* 07.03.1916 Kolkhuizen

Datum foto: omstreeks voorjaar 1917

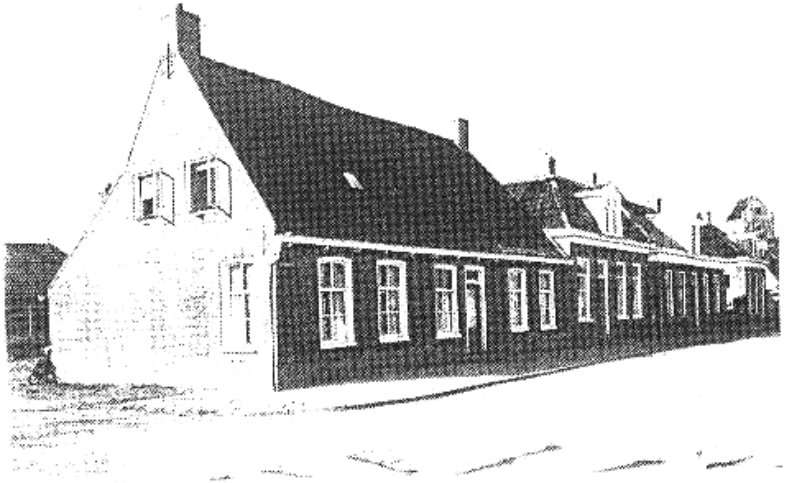

1

3

HERBERGEN EN HERBERGIERS TE NES (WD) VANAF 1800

G. de Jong

Als we vanaf 1800 een bezoek willen brengen aan de herbergen te Nes kunnen we terecht bij Nanne Beernts Bouma. Hij heeft pas de herberg van zijn moeder, de weduwe Beernt Nannes, overgenomen. In vroeger tijden was dit de herberg en bierbrouwerij van Nes. Tot ongeveer 1817 is Bouma kastelein en winkelier.
In 1818 is Frederik F. Schregardus kastelein en bakker en vanaf 1826 alleen nog bakker. Wel wordt er nog jaren sterke drank verkocht. Als in 1882 de drankwet komt, is ook in dit pand nog vergunning voor verkoop van sterke drank in het klein. Tot 1962 blijft dit huis bewoond door bakkers en het wordt in 1974 afgebroken. Het huis van de fam. Thijs Zuidema staat nu op die plaats.

Met confent van den heer Griffier en Assessoren van Westdongeradeel, gedenkt de kastelein F. SCHREGARDUS, te Nes, te huen verkoopen: Een extra ZILVEREN DAL ter D.Hs, alhier de Premie nog gebezeld, op Dinsdag den 24 Junij 1822.

- 2 -

Intussen heeft in 1823 een verkoping plaats gehad ten huize van Frederik Frederiks Schregardus, kastelein te Nes, van "Eene Huizinge, Schuur en Hornleger c.a." te Nes. Kopers zijn geworden Abraham Lammerts van der Wal, schoenmaker te Burum, en zijn vrouw, Trijntje Rinderts Broekstra, voor 459 gulden. Ze beginnen een herberg met stalling onder de naam "DE GOUDEN STER". Van der Wal blijft ook zijn beroep als schoenmaker uitoefenen. Zijn vrouw overlijdt in 1840, oud 36 jaar.
In 1844 wordt een voor enige jaren veel verbouwde Huizinge en Herberg verkocht, bewoond en gebruikt door A.L. van der Wal c.s. Bod f 901. Koper wordt Pieter Jans Slagman, geb. in 1816 te Metslawier en gehuwd met Antje Tjallings Meindertsma, geb. in 1817 te Paesens.
Slagman is kastelein en timmerman van beroep. Zijn vrouw overlijdt in 1855, oud 36 jaar. In 1856 trouwt Slagman met Sijtske Tjeerds Zijlstra uit Ferwerd. In 1869 wordt ten huize van K. van Gelder, kastelein te Nes, finaal verkocht, krachtens artikel 1223 B.W. "Eene Herberg met Stalling c.a. te Nes", bewoond en gebruikt door Pieter J. Slagman. Bod f 1677.

Op bijgaande foto's zijn de huizen op de hoek steeds de herbergen: nummer 1,2,3

De nieuwe eigenaars worden Jacob Piers de Graaf, geb. 1839 te Hantum, en Trijntje Renzes Renzema, geb. 1837 te Anjum. De Graaf, die al een bakkerij in Nes heeft,

Ondergeteekende met Mei zijne BAKKERIJ en HERBERG overgedragen hebbende aan zijnen Zoon, bedankt bij deze zijne Cliëntèle voor het vertrouwen hem sedert jaren geschonken en beveelt zijn opvolger minzaam bij hen aan.

Nes (W.D.), 12 Mei 1898.

J. P. DE GRAAF.

Naar aanleiding van bovenstaande beveelt Ondergeteekende zich minzaam aan bij zijne geachte Plaats- en Geweetgenooten, hopende door eene nette en solide bedieninig zich het vertrouwen waardig te maken.

P. J. DE GRAAF.

HERBERG C. A. TE NES.

De Notaris F. J. VAN SLOOTEN te Dokkum zal op Saturdag den 3 Mei 1859, 's avonds 6 uur, ten huize van K. van Gelder, Kastelein te Nes, finaal verkoopen, krachtens art. 1223 B. W.:

Eene HUIZINGE en HERBERG met Stalling c. a., staande en gelegen in de Buurt te Nes, voorzien van onderscheidene gerijfelijkheden; 12 Mei 1859 te aanvaarden.

Thans bewoond en in gebruik bij Pieter J. Slagman; waarop provisioneel geboden is de som van *f* 1677.

zet nu in dit pand beide bedrijven voort. In mei 1898 dragen ze de bakkerij en herberg over aan hun zoon Pier, geb. 1872, als deze trouwt met Aafke Lammerts Jaarsma, geb. 1871 te Wierum. In de krant van maart 1921 lezen we:

Heden overleed onze beste vrouw, moeder en dochter
AFKE LAMBERTS JAARSMA
In den ouderdom van bijna 50 jaren
Nes (Westd.) 25 Maart 1921
Pier de Graaf en Kinderen
Wed. L. Jaarsma

In mei 1925 vertrekt Pier de Graaf met een dochter en een zoon naar Leeuwarden. Zijn oudste zoon, Jacob, geb. te Nes in 1902, en gehuwd met IJbeltje Bouma, geb. te Wierum in 1903, neemt nu de zaak over. In april 1931 vertrekken ze met hun gezin naar Huizum.
De laatste schenker en bakker is Roelof Kits, geb. 1901 te Anjum, en gehuwd met Hiltje Smedes, geb. 1901 te Munnikezijl. Als zij in 1934 naar Ferwerd vertrekken, wordt de herberg gesloten. De bakkerij wordt voortgezet door een broer van Kits en later nog door Van der Ploeg, en als laatste door bakker Havinga.
Het herberggedeelte wordt verhuurd als woonhuis. Nu is het al ongeveer 25 jaar een lege plek naast de laatste winkel van het dorp.

- 3 -

Deze herberg is evenals de nrs. 1 en 2 een combinatie geweest met een bakkerij. Deze herberg stond op de plaats waar Jan en Sijke Visser nu wonen. Dirk Romkes Doedema heeft in 1825 de bakkerij van zijn overleden schoonvader overgenomen. Als herberg nr. 1, die precies tegenover de bakkerij van Doedema stond, gesloten wordt, breidt Doedema zijn zaak uit met een herberg. Zijn vrouw, Liskje Hendriks Schregardus, overlijdt in 1833, oud 32 jaar.

De Notaris H. B. KLAASESZ, te Ternaard, zal, op Maandag den 22 Maart 1847, des namiddags ten 4 ure, ten huize van *D. R. Doedema*, te Nes, bij continuatie *finaal* verkoopen:

1. Eene ruime, HUIZINGE en BROODBAKKERIJ, met SCHUUR en ERF (thans zonder afneming van grond) staande en gelegen te Nes; den 12 Mei 1847 vrij te aanvaarden; waarop geboden is slechts *f* 1361.
2. 73 Roede 80 el BOUWLAND aldaar; staande op *f* 701
3. 70 Roede 50 el GREIDLAND onder Wierum; staande op *f* 574.

Hij hertrouwt in 1834 met Trijntje Ijmkes Boschakker. Tot 1847 is Doedema bakker en kastelein, en vertrekt in 1851 met een groot gezin naar Noord-Amerika. Het huis is in 1847 verkocht aan een zwager van Doedema en is sinds die tijd gebruikt als boerderij.

- 4 -

Als in 1854 het huis wordt verkocht, laatst bewoond door Rense Petrus Romar, wordt Dirk Taekes Jousma de nieuwe eigenaar en verbouwt het huis tot herberg. In 1855 laat kastelein Dirk T. Jousma op de jaarlijkse kermis als prijs een zilveren tabaksdoos verkaatsen. Met zijn vrouw, Minke Hilles Jousma, blijven ze tot 1865 de herberg bewonen. Dan wordt de zaak verhuurd aan Ruurd Sipkes Cuperij, geb. 1825 te Aalsum en Grietje Klazes Haaksma, geb. 1833 te Anjum, die een jaar later naar Nijkerk vertrekken.
Jousma verruilt dan de herberg met een boerenhuizinge en schuur van Tjalling Romkes Meinsma aan de Wiesterweg te Nes (de gouden leeuw). Nes heeft niet lang van de diensten van deze kastelein kunnen genieten. Op 6 september 1866 worden de schuldeisers in het faillissement van Tjalling Romkes Meinsma, tapper en slijter te Nes, verzocht opgave te doen in het Paleis van Justitie te Leeuwarden. De herberg wordt op 19 november 1866 finaal verkocht.
Koper is Kornelis Hilbrands van Gelder, wagenmaker te Nes, voor *f* 1600,-. In 1874 wordt Meinsma gerehabiliteerd op de grond dat alle schuldeisers ten genoege van elk hunner zijn voldaan. Van Gelder wordt nu kastelein en wagenmaker. In 1882 overlijdt Kornelis van Gelder op de leeftijd van 63 jaar. De weduwe, Antje Kornelis van Gelder-Stellema, zet de zaak voort met haar zoon, Kornelis Kornelis van Gelder.
Ze proberen de zaak te verkopen in 1888, maar het bod van *f* 1400,- is te laag. Kornelis trouwt in 1896 met de 13 jaar jongere Aafke Alberts Sinnema uit Hantum. Zijn moeder vertrekt dan naar Marrum. Binnen 2 jaar is zijn vrouw vertrokken en komt zijn moeder weer terug uit Marrum. Tot 1918 blijven ze in Nes.
Kornelis is 64 jaar als hij vertrekt naar Blija en zijn moeder is 87 jaar als ze vertrekt naar haar dochter in

Boelgoed

te NES (W.-D.)

Notaris S. P. GROENIER te Metslawier, zal Maandag 6 Mei 1918, 's nam. 3 uur (n.t.) ten huize van de Wed. K. H. van Gelder te Nes (W.-D.) tegen contante betaling, publiek verkoopen:

Eenige stoelen tafels veeren bed met toebehoeren, tinnen koffiepot met stoofje theestoof met koperen ketel, kolenkachel, hanglampen, blergiazen, romers en flessehen, stal ijzere billardballen, katheder, toonselkleed met schermen, ijzelbak en ketgeen verder zal worden aangeboden.

BILLARD-PARTIJ,

bij K. v GELDER te Nes (W.D.),

te beginnen 21 Dec. en te eindigen 20 Februari '78.

Iedere Speler mag achtereenvolgens 25 stooten doen, en dan 10 partijen.

Prijs: 50 procent.
1e Premie: 15 „
2e „ 10 „

Inleg voor elke partij 20 cts.

Marrum. Het huis wordt verkocht aan Eelke Metskes Walsma en is na die tijd nog gebruikt als winkel en schoenmakerij. In december 1958 achten B. en W. het noodzakelijk dat dit pand zo spoedig mogelijk wordt afgebroken, omdat het een gevaar oplevert voor de openbare veiligheid. De plaats waar deze herberg stond, is nu de tuin naast het huis dat laatst was bewoond door mevr. Gerritdina Jacoba Burgess-Brandenburgh.

- 5 -

Dit is de laatste herberg van Nes geweest. Als in 1882 de drankwet komt, staat de vergunning op naam van Jan Gerbens Keizer, geb. in 1828 te Oudebildtzijl. Omdat de normale dorpsactiviteiten zoals verkopingen, verhuringen, veeboelgoeden, vergaderingen van verenigingen en hervormde kerkeraad voor 1900 alleen in de herbergen nr. 2 en 4 werden gehouden, is niet na te gaan hoe lang dit een herberg is geweest. Gerrit Jans van der Gang is vanaf 1873 eigenaar en daarvoor zijn vader, Jan Gerrits van der Gang.
Op 12 febr. 1884 zal P. Oudsburg, deurwaarder te Dokkum, ten huize en ten laste van Jan Keizer bij boelgoed publiek verkopen o.a. een tapkast en een grote partij glas, porcelein, koper, tin en aardewerk. Volgens de kadasterboeken verkoopt Van der Gang in 1895 de herberg aan Jitze Kornelis Wieringa.
In mei 1895 wordt Pieter Enneus Rijpma de nieuwe kastelein en in 1897 ook eigenaar. Rijpma verbouwt de herberg zo, dat ook hier voortaan meer ruimte is om verkopingen enz. te houden.
Na het overlijden van Rijpma in 1913 koopt Rients Annes de Jong de herberg. In 1924 maakt De Jong het geachte publiek van Nes en omstreken bekend dat hij een luxe auto heeft aangeschaft. Met Smidt uit Wierum onderhoudt hij vanaf 29 nov. 1926 een autodienst op vaste tijden

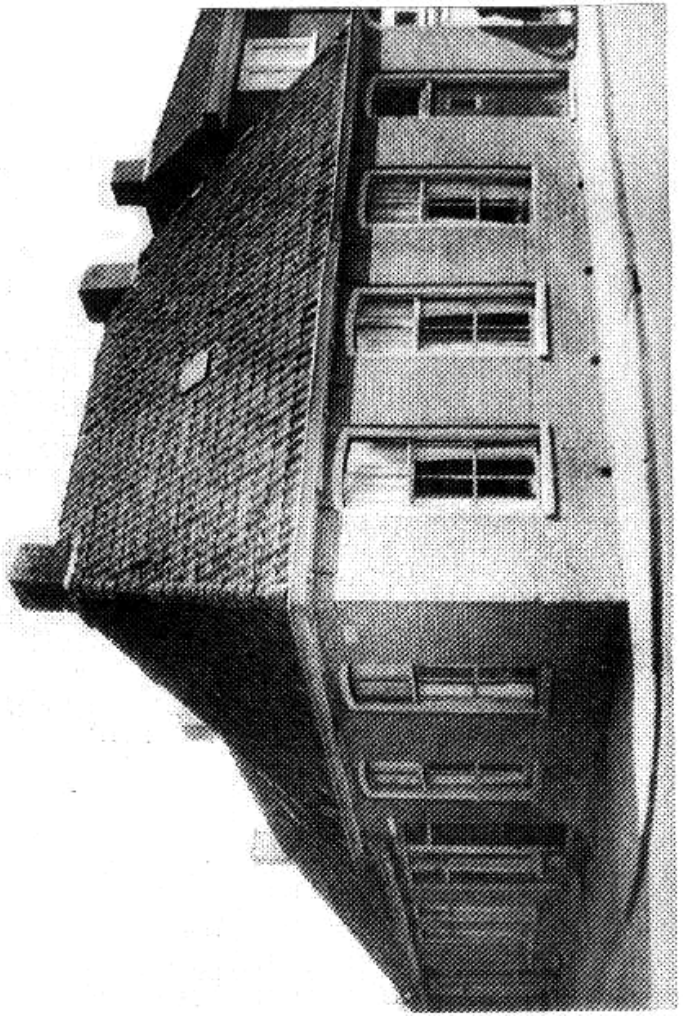

2

4

5

naar Dokkum. In 1934 vertrekt De Jong naar Dokkum. De herberg wordt voor een jaar verhuurd aan Bernardus Boomsma, die dan naar Oostrum vertrekt.
Auke Jacobs Eelkema wordt dan herbergier en winkelier tot 1938. Eelkema koopt dan een winkel in Nes van Egbert Hiemstra en verhuurt de herberg aan Hendrik Huizinga. In 1943 wordt Huizinga eigenaar. Huizinga is 12 jaar kastelein geweest als hij de herberg verkoopt aan Eelke Flootman, die het als woonhuis gebruikt.
Nu staan er nieuwe huizen links van de voormalige openbare school.

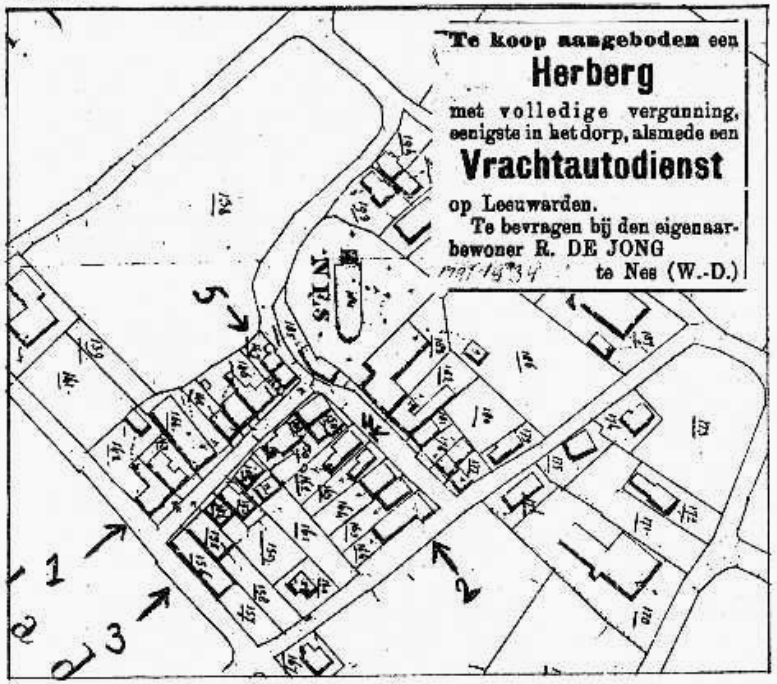

Foto 4: Het tweede huis van rechts, met de kajuit, is herberg nummer 4. Het huis op de hoek, iets vooruitspringend, is herberg nummer 3.

Foto 5: Het eerste huis met de grote kajuit is herberg nummer 5 (Excuses voor het licht afdrukken van de verder scherpe foto, ivm verschillende lichtsterktes)

HET LAGER ONDERWIJS ROND 1800 (4)

S.H. Tiesma

VI. DE SCHOOLMEESTER: omstreeks 1850 een beroep zowel in ontwikkeling als in de knel!

Het komt mij voor, dat de onderwijzer zich omstreeks 1840 - 1850 dikwijls in een beklagenswaardige positie bevond. Aansluiting bij de beter gesitueerden werd aanbevolen - en vaak ook nagestreefd - als één van de weinige middelen om sociale erkenning te krijgen. Maar dat mislukte dikwijls omdat leeftijdgenoten zelden een onderwijzersbaan ambiëerden en in feite wat op hen bleven neerkijken.En in de lagere klasse van de maatschappij, waaruit zij veelal voortkwamen, waren de jongere onderwijzers vaak niet erg geliefd: zij kleedden zich en gedroegen zich wat te pedant en spraken met een speciaal toontje. Zij vielen letterlijk "uit de toon". Te groot voor servet en te klein voor tafellaken. Bovendien waren er nog al wat meesters die vanwege beperkte ondergrond en ambities de van hen gevraagde ontwikkelingen niet konden realiseren.

Daar kwam nog bij dat de salarispositie eigenlijk rondduit slecht was, zodat zij door middel van allerlei bijbaantjes (koster, voorzanger, organist, grafdelver, soms ontvanger van belastinggelden) hun karig inkomen trachtten op te vijzelen. Noch in de stad, noch op het platteland bestond zoiets als een minimum wedde en ook pensioenvoorzieningen ontbraken. In 1842 werd het Nederlands Onderwijzers Genootschap opgericht, met als doelstelling o.a. maatschappelijke verheffing en erkenning. Maar ... zoals gebruikelijk in die tijd werd een zeker standsverschil gehandhaafd: alleen hoofdonderwijzers konden lid worden van deze belangenvereniging.

Met de opleiding tot onderwijzer en de mogelijkheden om op te klimmen en zich te bekwamen, was het in feite ook droevig gesteld. Medio vorige eeuw kende ons land één Rijkskweekschool (te Haarlem) en een beperkt aantal kweekscholen (o.a. in Groningen, Amsterdam en Leiden) opgericht door de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. Het merendeel van de onderwijzers werd in de praktijk opgeleid door hoofdonderwijzers en in de avonduren ontving men wel theoretische lessen van de schoolopziener. Belangrijk waren ook de onderwijzergezelschappen, meestal geleid door hoofdonderwijzers; men hield er

voordrachten en besprak er boeken. Naar gelang van leeftijd, kennis en bekwaamheid waren vier rangen beschikbaar. In 1852 telde Friesland 345 Hoofdonderwijzers (schoolhoofden) van de openbare scholen; hiervan bezaten: 8 de eerste, 261 de tweede, 66 de derde en 3 de vierde rang, terwijl er 7 waren die slechts "eene acte van algemeene admissie bezaten". Ook waren er 3 hoofdonderwijzeressen, naar ik vermoed van bewaarscholen. Verder vermeldt het Verslag over 1852 dat er bij het onderwijs 163 ondermeesters "behulpzaam" waren. Ondanks het feit dat van deze 163 er 70 de tweede en 64 de derde rang bezaten, werd de aanduiding "behulpzaam" gebruikt; een bewijs van hun ondergeschikte positie en beperkte rol?

Smeding stelt in "School in de steigers" o.a. dat de schoolwet van 1806 Friesland opleverde:

- een uitstekend en theoretisch korps van schoolopzieners, dat zich binnen het onderwijsbestand een hoge status verwierf en dit bestand op hoger niveau van vakbekwaamheid bracht; (uit mijn vorig artikel blijkt wel dat de bedoelde verbeteringen zich maar langzaamaan hebben gerealiseerd)
- een korps van in die tijd in rangen hoog gekwalificeerde schoolmeesters;

Als u onderstaande bloemlezing uit het Verslag over 1852 van de Schoolopziener van het Vierde Schooldistrict hebt gelezen, deelt u wellicht mijn mening, dat de conclusies van Smeding in elk geval niet steeds en niet overal gerechtvaardigd zijn. Vijfenveertig jaar nadat bedoelde wet van kracht werd, waren er nog heel wat onderwijskrachten "beneden peil" en mankeerde er aan het onderwijs nogal zo wat. Heel wat kinderen moesten goed onderwijs ontberen. Maar of zij of hun ouders dat ook zo hebben aangevoeld of beleefd, betwijfel ik. Bij velen stond de leergierigheid op een laag peil en stimulerende ambities van ouders ontbraken vaak. Wat verwacht men ook; velen leden armoede of hadden in elk geval de grootste moeite om de eindjes aan elkaar te knopen. Misschien werd begin en medio vorige eeuw een goede scholing nog als een vorm van luxe gezien. Er moest brood op de plank komen, dus gewerkt worden!
Voorts lijkt mij de vraag interessant, maar moeilijk te beantwoorden, of je kunt concluderen dat de ontwikkeling van de qua onderwijs onderbedeelde dorpen ook is achtergebleven bij die van dorpen waar het onderwijs duidelijk en gedurende langere periode op een hoger peil stond.

Onderstaande bloemlezing geeft m.i. een aardig beeld van de situatie in het vierde schooldistrict:

OENKERK: De onderwijzer, Thomas J. van der Bij bezit den tweeden rang, uitmuntende kundigheden en zeer goede zedelijke hoedanigheden. Jammer dat de man zoo weinig voorkomen heeft en het hem aan beschaving ontbreekt.
OUDKERK: De onderwijzer Joh.Jac. Laskewitz bezit den tweeden rang, zeer oppervlakkige kennis en rust op zijn lauweren. Men klaagt over zijn onderwijs maar hij weet de aanzienlijken door uiterlijke beleefdheid te belezen.

WIJNS: De onderwijzer Klaas de Jong bezit den tweeden rang, zeer goede verstandelijke vermogens en gaf mij ook hiervan nieuwe bewijzen in zijn onderwijs aan 22 jongens en 9 meisjes. Maar is heaas zeer pedant wijs in zijn eigene ogen en het ontbreekt hem aan zedelijk godsdienstig gevoel, waardoor zijn onderwijs ijskoud is.

BIRDAARD: De onderwijzer Jan Feitsma bezit den tweeden rang, vrij goede verstandelijke vermogens, een liefhebber van de muziek, beschaafd van zeden. (...) Hij scheen mij toe wat al te gestreng, en zijne vragen te hoog en boven de bevatting der leerlingen te zijn, want hij ontving meestal geen antwoord.
GARIJP: De onderwijzer Joh. Snijder bezit den tweeden rang, is niet ontbloot van kennis, maar verkeert wegens een slecht huishouden in armoedige omstandigheden, heeft vele schulden en geen vertrouwen om zich de noodzakelijke leer- en leesboekjes, papier en pennen aan te schaffen; komt, zegt men, weleens (nog onlangs) des avonds dronken te huis.
ZWAAGWESTEINDE: De onderwijzer Gijsbert Joh. Conradi bezit den tweeden rang en wordt geholpen door zijnen zoon Joh. Conradi die den derden rang bezit. (...) De derde of laagste klasse kreeg onderwijs op het bord volgens het spelend onderwijs door zijnen zoon, dat

zeer weinig beteekende. Toen ik dit zag en de nonchalance, de koelheid en de weinige orde en werkzaamheid in zijn geheel beschouwde, geraakte ik in eene treurige stemming en dacht, is dat nu de man welke een kinderboekje schreef: De liefde is het voornaamste? Ik zeide hem bij mijn vertrek: Hoe heb ik mij Conradi over uw slecht onderwijs bedroefd.
KOLLUMERZWAAG: Hier is een zeer goede woning en een voortreffelijk schoolvertrek. Helaas dat de luie, dweepzieke onderwijzer Julle T. Reerda den verkregen derden rang door zijn slecht onderwijs oneer aandoet en zulk een schoon gebouw onwaardig is. Verbeeldt u, alle de lessenaars der hoogste klasse stonden ledig. Er waren van de 115 leerlingen slechts 43 aanwezig. de kleinen zaten ledig. Van het bord werd geen gebruik gemaakt. Zij hadden de boekjes van Niewold voor zich. De leesboekjes waren Moeder Anna, Vader Jacob, van Dobben, iets over God. Zij schreven zeer werktuiglijk en hoogst gebrekkig. Hij vroeg, maar kreeg geen antwoord. Hij moest sluiten met een dankgebed. Och mijn heer, zeide hij bevende op een teemenden toon: ik, ik durf het in uwe tegenwoordigheid niet. Doet gij het nu! Ik deed het om hem voor de kinderen niet te beschamen.
DRIESUM: De hoogste klasse had nu een voorschrift geschreven, las uit Smidt een verhaal dat zij niet begrepen, dus ook de vragen niet konden beantwoorden. De tweede klasse las uit Vader Jacob. Eenigen rekenden. Ziet daarbij het geheele onderwijs. Is het wonder dat hij van de 123 leerlingen slechts 45 op school heeft? Hoe treurig voor mij en de ingezetenen, dat zulk een man ons op een onwettige wijze is opgedrongen! Gebruik toch, zeide ik hem, de boekjes van Niewold en leer van hem hoe gij onderwijzen moet.
DANTUMAWOUDE: Het schoolvertrek te klein voor een getal van 136 leerlingen, van wie er nu 96 op school waren. De bekwame en brave onderwijzer Jan A. Koning onderwees toen de hoogste en middelste klasse zeer instructief en de kinderen gaven goede antwoorden, evenals hij ook te Suameer had gedaan. Allen waren ijverig werkzaam en oplettend. De ondermeester Albert M.Kuipers, bezittende de derden rang onderwees de laagste klasse zeer levendig en fiksch naar de leerwijze van Niewold. Het gezang was zeer harmonisch. Het nagebed doelmatig.

Als ik het vorenstaande op me laat inwerken, plaats ik vraagtekens bij de juistheid van de volgende opmerkingen in het VERSLAG OVER 1852, geldende voor geheel Friesland:

"Over het algemeen waren de rapporten aangaande de onderwijzers gunstig en getuigden zoowel van hunnen ijver en geschiktheid in de waarneming der beroepsbezigheden, als van hunne goede gezindheden en voorbeeldigen levenswandel. Het gedrag van slechts 8 werd als matig en van alle anderen als goed of zeer goed opgegeven, terwijl de bekwaamheid van 1 voor slecht, van 26 voor matig, van 268 voor goed en van 53 voor zeer goed gehouden wordt."

Ook het Gemeenteverslag over 1852 van Dantumadeel ziet de situatie rooskleurig: "wij menen te kunnen zeggen, dat de staat van het onderwijs, alsmede de scholen en onderwijzerswoningen erg voldoende zijn te beschouwen." Zou het kunnen zijn dat een gemeentebestuur het genant vindt om te melden (en te erkennen?) dat er aan het onderwijs wel wat schortte?

EEN BEELD VAN ALLE TIJDEN?

Toch zou het verkeerd zijn de indruk te wekken dat het onderwijs overal beneden peil zou zijn. Eerdergenoemd Verslag over 1852 vermeldt dat 61 scholen (hier boven ging het over de onderwijzer!) als zeer goed en 246 als goed zijn aan te merken. Zelfs bij enige overwaardering is er sprake van een respectabel aantal zeer goede en goede scholen. Blijkens een opmerking van de Hoofdinspecteur Wijnbeek, had het Vierde district het ook niet echt getroffen met zijn schoolopziener: "In geen der schooldistricten van Vriesland heb ik zooveel ongelijkvormigheid gevonden als in het vierde". Er scheen tussen de opziener en een aantal onderwijzers die "niet van stilstand in het onderwijs houden" nog al verschil van inzicht te bestaan.

Als tegenwicht van de wat negatieve bevindingen in het Vierde district, hieronder enkele positieve uit het Derde district betreffende 1849:
WAAXENS: ... *hij is een zachtaardig, welmeenend man, die getrouw en ijverig zijn post waarneemt;*
WIERUM: ... *is een kundig, bescheiden en voor het onderwijs zeer geschikte man, die zich geene moeite spaart ...*
In BLIJA, FERWERD EN GENUM/JISLUM doen de onderwijzers het aardig goed; de onderwijzer in HALLUM besteedde echter te veel aandacht aan onderwijs in de Franse taal, waardoor te weinig tijd besteed werd aan de gewone vakken;
LIGTAARD: ... *scheen met zeer veel lust en ijver zijnen post waar te nemen. Hij vermaande en redeneerde echter. zoo als 't mij voorkwam, te veel op een al te deftige toon;*
MARRUM: ... *en wist hen op een zeer onderhoudende manier bezig te houden; jammer echter dat bij het onderwijs niet steeds de noodige stilte heerschte.*

Ook uit andere districten blijkt dat er naast onderwijzers met nogal wat beperkte capaciteiten en inzet, er ook zijn geweest, die met veel toewijding hun taak hebben vervuld.
Bij het doornemen van een groot aantal Verslagen, kwam ik enkele situaties tegen, die het vermelden waard zijn omdat ze blijkbaar passen in het beeld van die tijd:

DOKKUM, 1852 : *De tweede Stads Burgerschool is toevertrouwd aan den hoogbejaarden Pannenberg, die 55 jaar die betrekking bekleedt. De oude man werd bijgestaan door zijnen zoon, een voormalig scheepsdoctor, die als*

50 jarig kweekeling eenige blijken van aanleg gaf. In het belang der jeugd ware het te wenschen dat de afgeleefde grijsaard zijne overige dagen in een welverdiende rust konde slijten. Deze "afgeleefde grijsaard" en zijn zoon hadden maar liefst 97 leerlingen van 5 tot 7 jaar. Je mag je afvragen hoe suksesvol hun onderwijs is geweest!

RIJPERKERK, 1842 : *... hij heeft deze winter van mijn onderwijs getrouw gebruik gemaakt, zooveel zijne gezondheid, welke onder de militairen dienst geknakt schijnt, dit toelaat. Die ziekelijke toestand was in den laatsten tijd erger geworden en zal, dewijl hij bij herhaling vloed opgeeft, vrees ik, op teering uitlopen.* En hij bleef maar rustig voor de klas staan? Niemand greep in?

WESTERGEEST, 1845 : *... en trof daar den anders ijverigen en braven onderwijzer Harmen T. van Teijens, den oudsten der onderwijzers van mijn district, in eenen zeer zwakken ziekelijken toestand aan, en hoorde vervolgens dat hij bijna blind was. Opdat het onderwijs niet stil zoude staan, had zijn zoon die schoenmaker was, deze taak op zich genomen om zijne ouders die beide zwak en in eenen zeer bekrompen toestand waren, te ondersteunen.* Noch de gemeente (de plaatselijke school commissie), noch de ouders ondernamen enige aktie?

OUDWOUDE, 1845 : *Bij het inkomen in het allesbehalven zindelijk schoolvertrek kwam mij de onderwijzer met de jobstijding tegemoet dan zijne dochter overleden was, en eene zoon zukkelende aan eene borstkwaal. Was het, dacht ik, om mij te ontwapenen en mijn zoo menigmaal tevergeefs gedane ernstige bestraffingen over zijn slecht onderwijs te voorkomen? Dat was het toch helaas!* De schoolopziener *vertrok spoedig uit deze woning der ellende.*

Als schoolopziener kwam je dikwijls voor vreemde situaties te staan; zoals eens in BIRDAARD, waar de opziener de schooldeur gesloten vond. Reden? De onderwijzer, een echte muziekliefhebber, had de kinderen vrij-af gegeven om zelf in Haarlem een muziekconcours te gaan bijwonen.

En de conclusie van dit hoofdstuk mag wel zijn:
zo omstreeks 1850 was het onderwijzerscorps een zeer gemeleerd gezelschap: duidelijk een beroep in ontwikkeling!

DE KERTIERSTEAT FAN ELLE WILLEMS RUISCH (2)

J. Meems

Ferfolchkertiersteat fan Elle Willems Ruisch, doopt op 24-5-1739 te Ingwierrum. Stoarn te Ikkerwâld. Boer op de pleats "Brandgans" oan de Sylsterwei te Dokkumer Nijesilen. Yn 1769 troud mei Janke Jacob (Boersma).
Yn 'e tachtiger jierren fan de achttjinde ieu hierde hy fan grutgrûnbesitter P. Bergsma in flinke bouplets te Ikkerwâld. Dernjonken wie hy ek noch ferfeanter fan berop.
(Yn de earste ôflevering binne de nrs 24,26,27 spitigernôch ôfprinte as 18,20,21. Sjoch ek Vraag en Antwoord efteryn dizze Sneuper)

Wy geane dit kear fierder mei nûmer 30.

30 Sywert Hendriks
31 Anna Hansen, troud 6-1-1628 te Súdhorn
32 Peter Ruysch, ried 1576, skepen 1585,1588, boargemaster 1585, 1586, 1587 fan Utert, stoarn foar 16-6-1611
33 Anna van Ermelen Dirksdochter
34 Hendrik van Griethuizen, meester-chirurgijn te Gorinchem, boarger te Gorinchem, libbet 1640
35 Arentgen Mees, stoarn foar 1640
64 Dirk Ruijsch, te Utert stoarn foar 3-7-1574
65 Jonker Dirk van Ermel, Utert stoarn 19-1-1580
67 Anna van Lauwick
68 Hendrik van Griethuizen, troud 1580
128 Peter Ruysch, wurdt boarger fan Utert 1516, skepen te Utert 1516,1518,1519,1522,1524,1526. By de biskop keazen ta auditeur 1528, stoarn oktober 1529 ("aan de Engelsche swetende sieckte"), troud ± 1515
129 Margareta Ansumdochter, troud 1e Jan de Waal Claeszoon, libbet noch yn 1551
130 Wouter Egbertsoan de Beer
131 Deliana Faeyes van Dolde Jacobsdochter, troud 2e Jan Claeszoon, troud 3e Gerrit Both van der Eem(?), widdo yn 1550
132 Albert van Ermel, stoarn 1526, boargemaster fan Tiel 1513, Amtman tot Nederbetuwe, Hoofdman te Ravenswoud
133 Elisabeth van Gendt
134 Ernst van Lawick tot Spikerkamp, stoarn 1544, begr. Wageningen

135 Jel van Martena, stoarn 1560 Wageningen

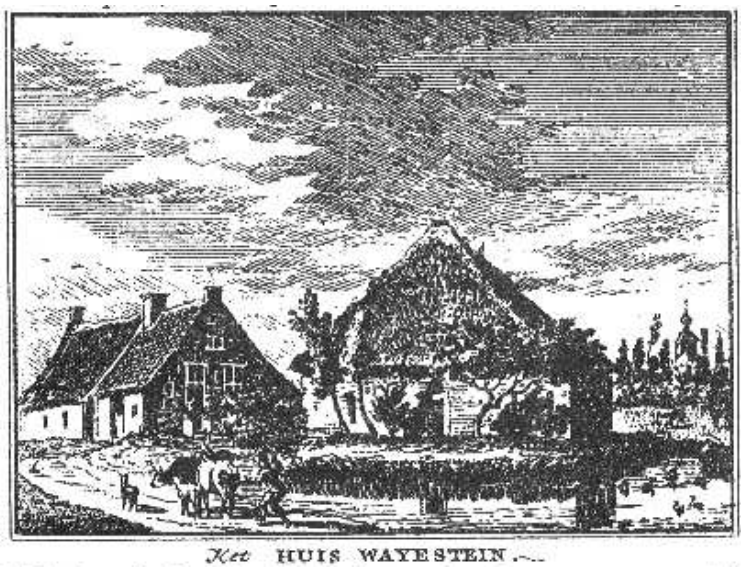

Ruysch, wurdt yn 1468 beliend mei it ûs Wayestein

256

Dirk

(Oudtijds lag in het Overkwartier onder Amerongen een ridder Sticht. In 1642 wordt dit goed als ridderhofstad erkend en wordt daardoor de heer Hugo Diderik Ruysch als zodanig in de ridderschap van de provincie Utrecht beschreven.)

257 Geertruid van Rijn van Groenenberck
258 Ansum Salm, magistraat 1472,1475,1479,1489, olderman 1497,1501,1512,1516,1520 te Utert
259 Weyndelmoet fan Dirksdochter Loenersloot
260 De Beer
261 Ruitenberg
262 Jacob van Dolre, nei 1530 Freys van Dolre, skepen te Amersfoort 1486,1490,1492,1496,1498,1502,1528, boargemaster fan Amersfoort 1484,1488,1491,1494,1497, 1530, raad in den Hove provinciaal
263 Aleid van Welschoten (Ubelschoten)
266 Jacob van Gendt van Appeltern, amtman van Nederbetuwe
267 Anna van Geisteren
268 Arend van Lawick, berne 1456
269 Elisabeth Hack

170

270 Hessel van Martena, stoarn 1517 te Frjentsjer. Liet it Martenahûs bouwe te Frjentsjer yn 1498
271 Both Jarichdochter van Hottinga, stoarn 1541
512 Peter Ruysch, stoarn 21-11-1482
513 Mechteld Heermans, wurdt op saterdei foar Pinkster 1436 beliend mei de besittings fan har heit Oud Broekhuizen en Schievickhoven, stoarn 7-7-1467

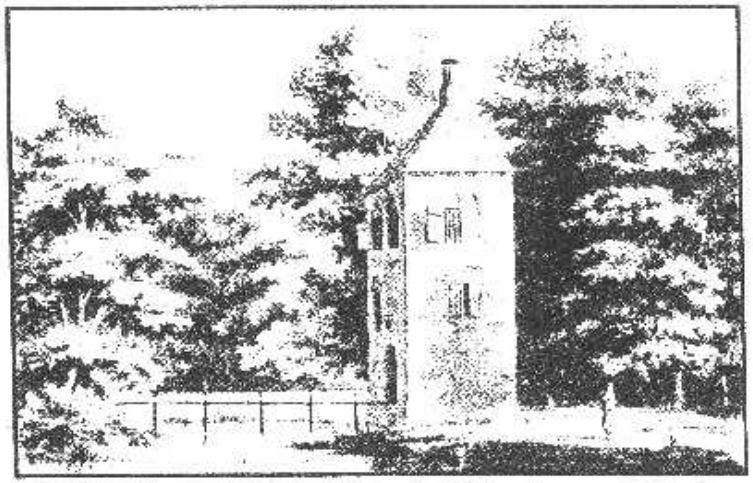

Oud-Broekhuysen 1731, tekening van L. P. Serrurier naar C. Pronk

(Het huis Oud-Broekhuysen heeft gestaan even ten noorden van het aardige Schoutenhuis "Het Spijk" onder Darthuizen. De eerste maal dat Oud-Broekhuysen in de annalen wordt ver- meld is in 1402 wanneer Amelis Uten Engh heer van den Engh en Zuylenbuurg het goed opdraagt aan Wynand Dirk Wynandszoen,

gezegd Ruysch. De havezathe Oud-Broekhuysen was in successie door leden van het geslacht Ruysch bewoond geweest tot aan 1632.)

514 Hugo van Groenenberch
516 Gysbert Salm, magistraat Utert 1404
517 Geertruyd N.N., stoarn 1431
518 Jacob Dirkc van Loenersloot
519 Margriet N.N.

DE LAATSTE LOOT AAN DE STAM

J.H. Broersma-Haaijer

Enkele jaren geleden kwam bij mij het idee op om eens uit te zoeken waar mijn achternaam Haaijer oorspronkelijk vandaan kwam. Ik wist van mijn grootmoeder dat ze uit de omgeving van Oude en Nieuwe Pekela kwamen. Mijn man en ik zijn dus een paar keer naar Oude Pekela geweest. Daar mochten wij zelf in oude archieven zoeken.

DE STAMOUDERS.

Frederick Wilhelm Heuer, boerenarbeider.
* 25-6-1789 te Dielingen (vorstendom Minden) Pruisen in Duitsland

ovl. 30-3-1860 te Nieuwe Pekela
gehuwd op 30-4-1822 te Nieuwe Pekela met
Trijntje Theodorus Olffen
* 25-10-1799 te Nieuwe Pekela
ovl. 7-9-1859 te Nieuwe Pekela.
Friedrick kon lezen noch schrijven, zodoende werd de naam Heuer verbasterd tot Haaijer.
Uit dit huwelijk werden 5 kinderen geboren:
1. Theodorus, * 15-12-1825 N.P. ovl. 24-12-1876 Wilderv.
2. Willem, * 31-3-1827 O.P.
3. Frans Hendrik, * 19-9-1829 O.P. ovl. 23-6-1855 Veendam
4. Friedrik, * 3-3-1832 O.P. ovl. 31-10-1890 O.P.
5. Maria, * 27-9-1834 O.P.

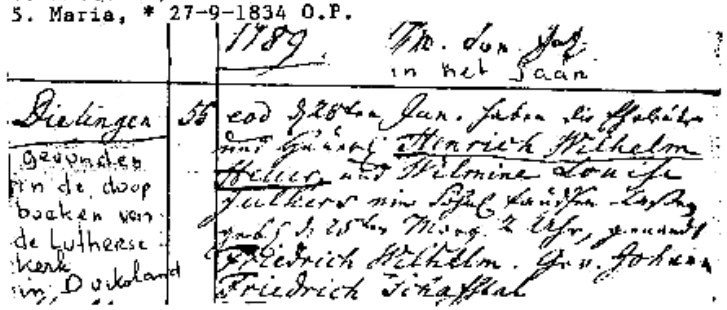

De oudste zoon, Theodorus, boerenknecht.
* 15-12-1825 N.P. ovl. 24-12-1876 Wilderv.
huwt op 10-5-1856 te Veendam met
Yke Nieboer
* 30-12-1827 Slochteren, ovl. 4-8-1880 Wildervank
Ze krijgen vier dochters: Trientje, Jantje, Geertje, Anna.
GEEN STAMHOUDER.

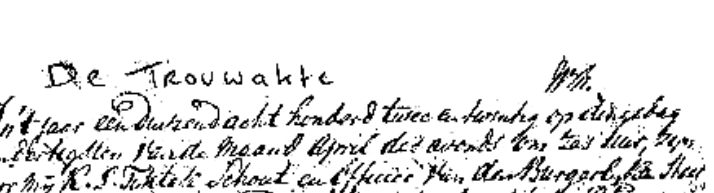

De tweede zoon, Willem, timmerman.
* 31-3-1827 O.P. ovl. onbekend
huwt op 2-12-1855 te O.P. met
Anna Olfen
* 25-9-1824 O.P. ovl. 20-10-1902 O.P.
Ze krijgen twee dochters: Trientje en Anna Chaterina
en een zoon:
Frederik, * 17-1-1862 O.P. ovl. 27-3-1940 O.P.
Deze huwt op 21-8-1895 te O.P. met
Anna Jacoba Philipsen, * 27-12-1865 O.P.
Ze krijgen drie dochters: Asselina, Jantina en Anna
en een zoon:
Willem, * 3-12-1895 O.P. ovl. 10-12-1918
ongehuwd overleden, dus GEEN STAMHOUDER.

De derde zoon, Frans, touwslagersknecht.
* 19-9-1829 ovl. onbekend
huwt op 17-5-1852 te Veendam met
Maria Kaspers Smedema
* 1829 Veendam
Er worden negen kinderen geboren, zes dochters:
Chatarina,Aaltje, Trijntje, Anna, Geertje, Maria
en drie zonen:
1. Friedrik, * 6-12-1856 Veendam ovl. 10-12-1860 Veendam
2. Kasper, * 16-7-1864 Veendam ovl. 6-2-1869 Veendam
3. Friedrik, * 11-6-1867 Veendam ovl. 11-3-1949 Veendam
Deze Friedrik huwt op 28-2-1891 te Veendam met
Jantje Perdok
Uit dit huwelijk worden vier dochters geboren:
Jantje, Maria, Roelfina en Geertje
en drie zonen:
1. Frans Hendrik, * 29-12-1892 Veendam ovl. 1-1-1951 te Veendam, ongehuwd gestorven
2. Roelof, * 17-4-1904 Veendam ovl. 1905 Veendam
3. Roelof, * 16-9-1907 Veendam ovl. 1907 Veendam
GEEN STAMHOUDER.

De vierde zoon, Friedrik, scheepstimmerman, later kok.
* 3-3-1832 O.P. ovl. 31-10-1890 Antwerpen, op een schip
gehuwd op 30-4-1861 te O.P. met
Grietje Spelde
* 20-11-1836 O.P. ovl. 4-12-1891 O.P.
Na een huwelijk van 11 jaar wordt er een zoon geboren,
Harm * 20-10-1872 ovl. 19-12-1872, dus 2 maanden oud.
Daarna wordt er op 8-9-1874 O.P. een tweeling geboren.
Eén jongetje wordt levenloos geboren, het andere jongetje,
Frederik, zou later mijn grootvader worden.

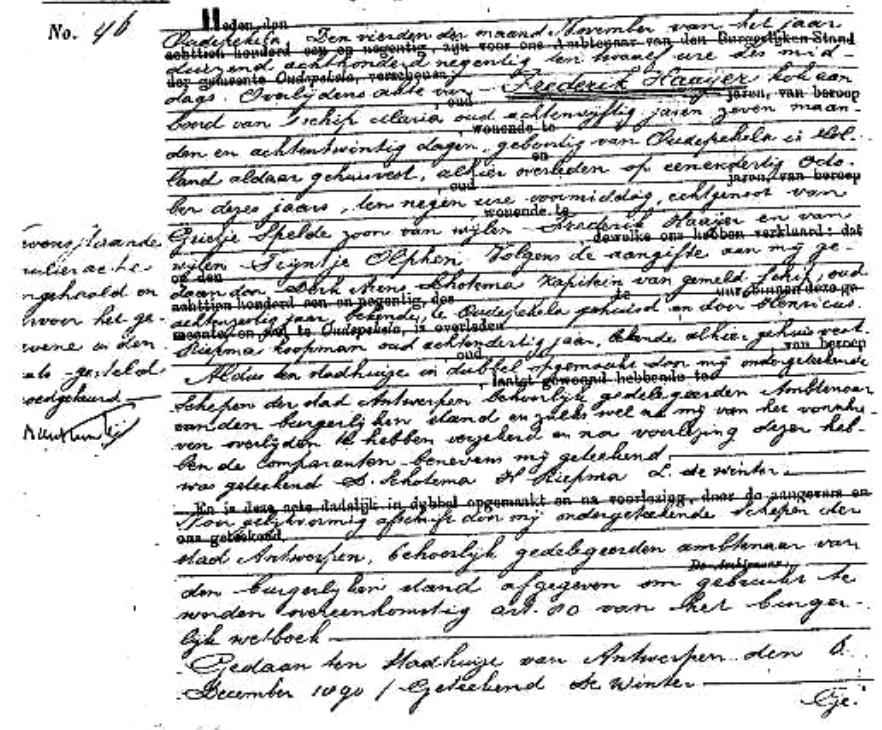

Frederik Haaijer, scheepsbouwer.
* 8-9-1874 O.P. ovl. 14-1-1916 Bremerhaven
is gehuwd op 21-8-1897 te O.P. met
Henderika Jantina Heyerman
* 13-4-1876 N.P. ovl. 3-4-1963 Bremerhaven.
Op 26-10-1897 wordt in O.P. hun eerste kind geboren,
Grietje, en met z'n drieën vertrekken ze naar Dortmund
(Duitsland). Hier zijn de eerste jaren heel erg moeilijk.
Hier wordt op 30-6-1899 Heinrich geboren, maar hij sterft
op 2-4-1900 en zes dagen later, op 8-4-1900, sterft ook
Grietje.
Op 8-6-1901 wordt Henderika Margaretha geboren, maar
ook zij wordt niet oud. Zij sterft op 9-2-1902 in
Dortmund.
Op 13-9-1903 wordt Frederik geboren en overlijdt 12-6-1972
te Bremerhaven. Hij was wel gehuwd maar had geen kinderen.
Op 25-9-1904 wordt Hendrik geboren maar op 7-7-1922 valt
hij tijdens het bootjevaren in de rivier en verdrinkt.
Op 22-12-1914 te bremerhaven wordt Albert Haaijer (dit
is mijn vader) geboren. Hij krijgt slechts één dochter:
Jannie Henderika Haaijer. GEEN STAMHOUDER. Mijn ouders
leven beiden nog en mijn vader is dus de laatste stam-
houder en ik ben dus de laatste met de achternaam Haaijer.

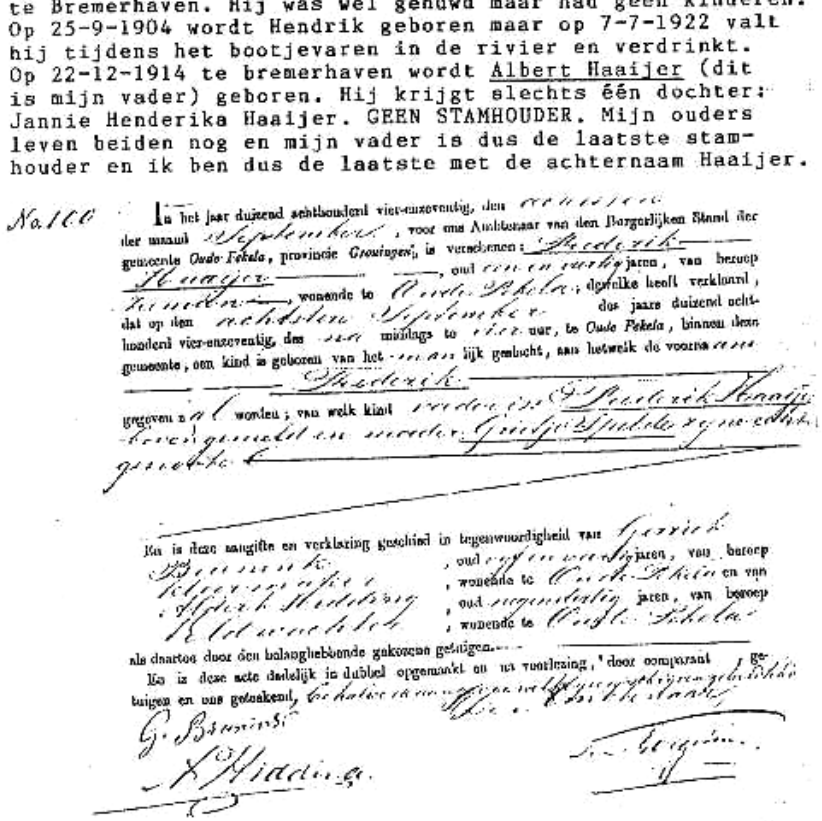

Geboorteakte van Frederik Haaijer (mijn grootvader), zoon
van Frederik Haaijer en Grietje Spelde.

BOEKENNIEUWS

R.H. Postma

Het Grafisch Centrum Oostergo te Metslawier heeft de laatste jaren al verscheidene boeken gedrukt die handelen over de geschiedenis van Noord-Oost Friesland. Meestal waren dat historische werken die feitlijkheden bevatten.
Enkele weken geleden heeft deze drukkerij zich aan een ander genre gewaagd: verhalend proza. Het boek heet: "Willem Taeckes uit Anjum" en het is geschreven door Harke Iedema te Dokkum. Hij heeft eerder enkele werken gepubliceerd over de historie van Anjum.
In zijn boek "van Aenigheim tot Anjum" beschrijft hij een voorval van een inwoner van Anjum die ten tijde van de kerkhervorming de maagd Maria beledigt en daarvoor moet boeten. Dit voorval heeft hij gebruikt om er een verhaal omheen te weven. Bij het lezen van dit boek moest ik soms denken aan de boeken die Sibe van Aengium schreef over Hotse Hiddes. Ze handelen over dezelfde periode en spelen zich ook grotendeels af in onze omgeving. Ik weet me nog goed te herinneren hoe ik als jongen van een jaar of twaalf deze boeken prachtig vond. De eigen omgeving waarin het verhaal speelde, gaf ze een extra dimensie.
Het verhaal van Harke Iedema begint in de winter van 1526, hoofdpersoon Willem Taeckes gaat op schaatsen naar Dokkum. Uit de beschrijving blijkt dat Iedema zich goed dokumenteert. Willems belevenissen worden tegen een historische achtergrond geplaatst zodat iemand die minder goed op de hoogte is met die feiten, het verhaal prima kan plaatsen.
In het eerste hoofdstuk ontmoet Willem de kapelaan van Dokkum die ook bij zijn pake op bezoek komt vanwege de verjaardag. Deze ontmoeting zal er toe leiden dat hij in moeilijkheden komt.
Aan het einde van hoofdstuk 1 is de schrijver wel heel nadrukkelijk aanwezig als daar staat: "Wat zich de komende weken... Daarvoor gaan we naar het volgende hoofdstuk." Gelukkig blijft het tot deze ene keer beperkt want het is immers logisch dat het vervolg in de komende hoofdstukken wordt beschreven.
Toen ik een keer met het verhaal was begonnen te lezen raakte ik benieuwd naar de afloop. Het werk liet zich vlot lezen en bleef mij boeien. Iemand die geïnteresseerd is in de geschiedenis van de eigen omgeving, zal dit werk met plezier lezen. En wat betreft uitvoering en vormgeving: het Grafisch Centrum heeft keurig werk geleverd.

In het afgelopen jaar is de heer Kuipers uit Drachten, lid van de Fryske Rie foar Heraldyk, bezig geweest een lijst samen te stellen met Fryske wapens en vlaggen. In deze lijst worden naam en vindplaats vermeld. Op dit ogenblik is het werk nog niet afgerond maar bevat al zeer veel informatie. Mocht iemand willen weten of er van een bepaalde familie of plaats een wapen c.q. vlag beschikbaar is, dan kan die met de schrijver van dit artikel kontakt opnemen. Als lid van de Fryske Rie foar Heraldyk beschik ik over een kopie.

Tenslotte wil ik u nog attenderen op het boek dat Klaas de Graaf over Engwierum heeft geschreven. Het boek zal circa 350 pagina's groot zijn, meer dan 150 foto's bevatten, worden verluchtigd met kaartjes en kopieën van oude akten etc. En natuurlijk komen er zeer veel namen in voor die via een register in de tekst zijn terug te vinden. Het ligt in de bedoeling dat dit boek begin volgend jaar zal verschijnen.

Van ons lid, en eendenkooikenner bij uitstek, Gerard Maat is weer een publikatie over een eendenkooi verschenen. Na "De Auke Talsma kooi" en "De Keu en de Keuplaits" is nu "De eendenkooi "Onrúst" in de Westpolder" verschenen. Van deze kooi, gelegen net aan de andere kant van het Lauwersmeer onder Hornhuizen ontving de schrijver in 1991 een kist met papieren die betrekking hadden op de kooi. Het boek dat na bestudering van al die papieren is verschenen, bevat inderdaad een "kist" vol gegevens. Van elke kooiker wordt een beschrijving gegeven maar ook van de leden van de NV die de kooi exploiteerden. De bouw van de kooi maar ook het onderhoud aan de kooi, de afzet van de gevangen vogels, waarbij opvalt dat veel vogels werden afgezet naar het buitenland (vooral Engeland), het voer voor de tamme kooieenden, niets wordt vergeten. De moeilijke oorlogsjaren en de overgang naar Het Groninger Landschap, alles wordt grondig behandeld. Het boek (81 bl. A4) wordt besloten met 46 bl. bijlagen: vangstgegevens van 1898 (bouwjaar) tot aan 1970, exploitatieoverzichten, opbrengst van verkochte vogels, enz. Een register maakt het werk toegankelijk.

VRAAG EN ANTWOORD/AANBOD

R.Tolsma

Een (moeilijke) vraag werd ons gesteld door mevr. Dekema te Driebergen. Zij zoekt verdere gegevens van haar oudst bekende voorvader. Het betreft Aebo Hendrix, gedoopt Rem. Dokkum op 23-11-1667. Hij trouwt op 9-1-1672 met Cecilia Sijmen Jans. Op dat moment is Aebe apotheker te Dokkum. Vraag is: wanneer is Aebo Hendrix geboren en wie zijn zijn ouders? Wanneer is hij gestorven (waarschijnlijk voor 1693 want dan trouwt zijn vrouw voor de tweede keer). Het echtpaar heeft in ieder geval twee zonen: Hendrik **Dekema** (wanneer geboren?) en Simon Aebius Dekema (wanneer geboren?). Andere personen die een rol spelen in deze vroege familiegeschiedenis zijn: Johannes Eintes en Rienck Eintes, Hendrick Ritskes (volle neef) schoenmaker van beroep. Reakties graag aan de redaktie.
Een reaktie op het artikel van J. Meems over de familie **Ruijsch** werd ontvangen van B.D. van der Meulen (zie ook zijn bijdrage in deze Sneuper). Van der **Meulen**, zelf afstammend van een Ruijsch, is benieuwd naar een verband tussen de rond 1300 in Holland voorkomende familie Ruijsch en de duizenden (!) Friezen die afstammen van Arnoldus Ruijsch en Geertruijd de Quaij (nrs 4 en 5). In het artikel is een aantal fouten geslopen: de nummers 18,20,21 zijn in werkelijkheid nummers 24,26,27. Dirck Ruijsch (16) is getrouwd in 1626 en niet geboren. Verder vraagt briefschrijver zich af waar de bronvermelding blijft. De heer Meems was van plan om de artikelenserie af te sluiten met bronvermelding.
Een aantal opdrachten van derden kon de afgelopen tijd worden beantwoord. De voorvaderen van **Johanna Rozema** uit Dokkum werden uitgezocht tot omstreeks 1800. Tijdens het onderzoek bleek dat er de vorige eeuw vrijwel geen onderscheid werd gemaakt tussen Rozema en Rosema. De betreffende ambtenaar schreef, al naar gelang hij de naam verstond?, de naam met een s of een z. Pas in later tijd werd daar strenger op gelet. Het gevolg was dat in de vorige eeuw de familienaam veelal met een s en in deze eeuw steeds met een z werd geschreven. Een andere vreemde zaak betreft de huwelijksakte van Sjoerd Annes Rosema en Jantje Daniëls Wiersma. In deze akte wordt als familienaam opgegeven "Roskam", terwijl de bruidegom ook met "Roskam" ondertekent. Is dit een verschrijving of heeft de familie een andere naam aangevraagd? Hier is

verder onderzoek naar nodig aangezien de familie vóór Sjoerd Annes steeds "Roskam" heet en ná hem steeds "Rosema". Oudst gevonden voorvader was Oeds Annes (rond 1750 geboren) welke getrouwd was met Yna Sjoerds. Na hem werden zes generaties in de mannelijke lijn genoteerd waarbij steeds de combinatie Anne, Oeds en Sjoerd voorkwam: Anne Oedses, Sjoerd Annes, Anne Sjoerds, Oeds Annes en Anne Oedses.
Nauwstraat 15 te Dokkum was een ander onderwerp van onderzoek. Dit perceel bestond reeds in 1832 bij het begin van het kadaster en is sindsdien niet dermate veranderd dat er een nieuw nummer nodig was. Eerste eigenaar was Johannes Alles Gorter, koopman, die er zeker tot 1854 ook heeft gewoond. Daarna werden de families Gatsonides, Wüst en Vollmer (getrouwd met een Wüst) eigenaars en bewoners. In 1944 wordt Pieter Hovenga de eerste huurder waarna pas de huidige bewoner weer eigenaar/huurder werd. In en na de oorlog werd het huis ook vele malen door meerdere families bewoond.
De huidige bewoner van **Hanspoort 3 te Dokkum** was ook benieuwd naar de geschiedenis van zijn pand. Het is uit het onderzoek gebleken dat dit pand jarenlang in het bezit van de gemeente Dokkum is geweest, zeker 126 jaar vanaf 1832 (voor die tijd werd niet gezocht) werd het gebruikt als brugwachterswoning. De huidige brug, Hanspoortbrug of "Streeksterbrug" werd in de 50er jaren gebouwd als vervanger van een ophaalbrug. Helaas, zeggen we nu, maar destijds stelde het zwaarder wordende vrachtverkeer hogere eisen aan een brug waardoor de betreffende brug van steen moest worden gemaakt. Oudst bekende bewoner was in 1869 Jan Durks Lefebre, voor die tijd zijn bewoners, door de vele omnummeringen in die tijd, moeilijk te traceren. Rond de eeuwwisseling woonden Aukje Helema-Bloemsma en dochter Janne Helema in dit pand. Ook zij konden de brug bedienen waaruit blijkt dat het beroep van brugwachter waarschijnlijk niet als zwaar werd beschouwd. Na de familie De Jong in de twintiger jaren kwam op 19 mei 1936 de familie Van der Ploeg in dit pand. Naast het beroep van brugwachter oefende Klaas van der Ploeg ook het beroep van winkelier uit. Hij verkocht kruidenierswaren en petroleum. Alles stond in een klein, dus propvol, winkeltje. Opvolger van Van der Ploeg, hij vertrok naar een winkeltje op de hoek van de Kerkstraat/Gasthuisstraat, was Lubbartus Lemstra. Hij dreef een VIVO winkel in dit pand. Lemstra was de laatste die het kruideniersvak in dit pand uitoefende, nu is het een woonhuis geworden.

Over onze auteurs:

Otto F. Vos: geboren in 1935 te Rotterdam, niet meer aktief werkzaam. Heeft belangstelling voor genealogie en voor de geschiedenis van de gemeente Dongeradeel. Heeft een grote verzameling foto's van Dokkum .
Henk Aartsma: geboren te Engwierum. Volgde een Mulo-opleiding te Kollum, werkzaam geweest op het Streekarchivariaat. Publiceerde archiefoverzichten, levensbeschrijvingen en diverse stamreeksen, was behulpzaam bij het tot stand komen van enkele boekwerken. Werkt veel voor anderen in Leeuwarder en Dockumer Couranten.
Gerard Mast: geboren 13-8-1944 te Gorredijk, woont in Stiens en is werkzaam bij de Directie Noord van het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. Eerdere publicaties van hem over eendenkooien zijn: "De Auke Talsma Kooi onder Hallum", "De Keu en de Keuplaits op Schiermonnikoog", "Opkomst en verval Eendenkooien op de waddeneilanden" en "De eendenkooi onder Bornwird".
Bouwe Daniel van der Meulen: geboren 25-2-1944 te Rotterdam, medewerker bij EGON. Is bestuurslid van de Ned. Gen. Ver. Heeft veel familie wonen in de Friese Wouden. Werkte mee aan het boek over de familie Zwaagstra.
Gegevens over J. Broersma-Haaijer en R.H. Postma vindt u in Sneuper 33, van J. Meems in Sneuper 34

INHOUDSOPGAVE

138	Redaktioneel	O.F. Vos
138	Ledennieuws	E. Smits
139	Bestuurlijk	G.M.J. de Weger
139	Contactdag	G.M.J. de Weger
	Genealogie	
140	Coenders van Helpen	B.D. van der Meulen
169	Kwartierstaat Elle Willems Ruisch(2)	J. Meems
172	De laatste loot aan de stam	J. Broersma-Haaijer
	Streekgeschiedenis	
145	De "Kolkhuister kooi" onder Birdaard	G. Mast
157	Herbergen en herbergiers te Nes WD	G. de Jong
	Achtergronden	
144	Bezoek aan de St. Geneka, Koudum	H.Aartsma/D.Douma
162	Het Lager Onderwijs rond 1850 (4)	S.H. Tiesma
	Varia	
176	Boekennieuws	R.H. Postma
178	Vraag en antwoord/aanbod	R. Tolsma
180	Over onze auteurs	
180	Inhoudsopgave	